

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE İTTİHAT VE TERAKKİ MUHALİFİ BİR GAZETE: SADA-YI MİLLET

Hasan Taner Kerimoğlu*

Özet

II. Meşrutiyet döneminde Osmanlı ülkesinde çok sayıda yeni gazete ve dergi yayınlanmaya başlamıştır. Ancak çok az sayıda gazete, iktidar partisi İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne muhalefet edebilmiştir. II. Meşrutiyet döneminde İttihat ve Terakki'ye karşı muhalefet eden gazeteler arasında Sada-yı Millet (Milletin Sesi) de bulunuyordu. Gazete, İstanbul milletvekili P. Kozmide Efendi tarafından çıkarılmaktaydı. Sada-yı Millet, Osmanlı ulusları arasında uzlaşmanın sağlanmasını hedefledi. Gazete özellikle Türk ve Rum cemaatleri arasındaki yanlış anlaşılmalardan ortadan kalkması için makale ve haberler yayınladı. Ayrıca İttihatçıların politikalarına karşı eleştirilerde bulundu. Sada-yı Millet'in yayınlarından rahatsız olan İttihatçı gazeteler, onu "Yunan" çıkarlarına hizmet etmekle suçladılar. Daha sonra gazetenin başyazarı olan Ahmet Samim Bey 9 Haziran 1910 tarihinde öldürüldü ve gazete yayınına son verdi. Bu makale Sada-yı Millet gazetesinin nasıl bir yayın çizgisine sahip olduğunu ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Osmanlı Basını, Sada-yı Millet, İttihat ve Terakki Cemiyeti, Ahmet Samim Bey, II. Meşrutiyet Dönemi.*

Abstract

A Newspaper against the Committee of Union and Progress in the Second Constitutional Period: Sada-yı Millet

During the Second Constitutional period, a wide number of newspapers and journals started to be published. However, few of them could resist the Committee of Union and Progress. Sada-yı Millet (The Voice of Nation) was one of these newspapers which objected to the Committee of Union and Progress. It was published by P. Kozmide Efendi, the deputy of Istanbul. This newspaper aimed to negotiate among the Ottoman nations. Sada-yı Millet published a lot of articles and news to annihilate the conflicts between Turkish and Greek societies. Thereby, it criticized the policy of the Union and Progress Party. The newspapers which supported the Union and Progress Party blamed Sada-yı Millet for serving to Greek interests. Ahmet Samim Bey, the editor of Sada-yı Millet, was killed in June 9th, 1910, and the newspaper ceased to be published. This article deals with the policy of Sada-yı Millet as a newspaper.

Keywords: *Ottoman Press, Sada-yı Millet (The Voice of Nation), Committee of Union and Progress, Ahmet Samim, Second Constitutional Period.*

* Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, taner.kerimoglu@deu.edu.tr

Giriş

II. Meşrutiyet döneminin Türkiye tarihindeki en dikkat çekici yönlerinden birisi, hiç kuşkusuz, basın ve yayın alanında görülen büyük atılımdır. 23 Temmuz 1908 tarihinden sonraki bir yıllık süre içerisinde yüzlerce yeni gazete ve derginin yayımlanmaya başladığı dikkate alındığında, yaşanan sürecin ne denli çarpıcı olduğu görülebilir. Meşrutî düzenin yeniden kurulduğu ve siyasal özgürlüklerin daha geniş toplum kesimlerince kullanılmaya başlandığı II. Meşrutiyet döneminde gazete ve dergiler, vatandaşların güncel gelişmelerden haberdar olmalarını sağladığı gibi siyasal düşünce ve hareketlerin sözcülüğünü de yapmıştır. Osmanlı ülkesindeki hemen hemen her ideoloji ve siyasal düşüncenin sözcülüğünü yapan gazete ve dergiye rastlamak olanaklıdır. II. Meşrutiyet dönemi basınının bir diğer özelliği ise yayımlanmaya başlanan gazete ve dergilerin ömrünün çok kısa olmasıdır. Ömrü aylarla, hatta günlerle sınırlı kalan gazete ve dergiler bulunuyordu. Ayrıca siyasî iktidarın hışmına uğradığı için kapatılmış veya kapanmak zorunda kalmış gazete ve dergiler de az değildi¹.

1908 Devrimi'ni başarıya ulaştıran İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin devlet yönetimine egemen olduğu II. Meşrutiyet döneminde basın üzerindeki baskılar son bulmamış, “devr-i hürriyet”te de “istibdat” dönemini andıran sahnelere tanık olunmuştur. II. Meşrutiyetin ilk yıllarında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin uygulamalarına karşı çıkmamanın bedelini en ağır biçimde ödeyen gazeteler arasında Serbestî ve Sada-yı Millet gazeteleri geliyordu². Her ikisi de liberal ve Prens Sabahattin Bey'in görüşlerine yakın bir yayın çizgisi izlemekte olan Serbestî ve Sada-yı Millet gazetelerinin yazarları, İttihatçılar tarafından işlendiğine inanılan cinayetlere kurban gitmiştir. Hürriyetin ilanı öncesinde de diğer Jön Türk grupları arasında İttihatçıların en büyük rakibinin Sabahattin Bey'in grubu olduğu hatırlanacak olursa, II. Meşrutiyet dönemindeki Prens Sabahattin Bey yanlılarına yönelik İttihatçıların saldırıları şaşırtıcı değildir. İttihatçıların özellikle Müslüman-Türk toplumu arasından kendilerine yönelik muhalefet yapanlara daha çok tepki gösterdikleri ve hem Serbestî gazetesi yazarı Hasan Fehmi Bey'in, hem de Sada-yı Millet gazetesi başyazarı Ahmet Samim Bey'in (Resim 1) öldürülmelerinde bunun önemli bir etken olduğu söylenebilir³. Çünkü Sina Akşin'in de belirttiği gibi İttihat ve Terakki, kendisini

¹ Kocabaşoğlu 2010, s.12.

² Bununla birlikte, İttihatçılara yönelik farklı bir muhalefet argümanı geliştirmiş olan Fedakârân-ı Millet Cemiyeti ve onun yayın organı Hukuk-ı Umumiye ile İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti'nin yayın organı olan Volkan gazetesinin başına gelenleri de dikkate almak gerekir. Hukuk-ı Umumiye gazetesi hakkında bilgi için bkz. Kerimoğlu 2009, s.21-38.

³ Hüseyin Cahit, yıllar sonra yayımlanan anılarında bu konuyla ilgili olarak şunları yazar: “Patrikhane açıktan açığa Türklük ülküsü karşısına dikilmiş bir düşman değerindeydi. Kozmidi

II. Meşrutiyet Döneminde İttihat ve Terakki Muhalifi Bir Gazete: Sada-yı Millet

Türklüğün koruyucusu olarak görüyor ve muhalefette çalışan Türkleri de Türklüğe ihanet etmiş sayıyordu⁴.

Bu bakımdan Sada-yı Millet gazetesinin İttihat ve Terakki'nin uygulamalarına karşı nasıl bir yayın politikası izlediği, yeni rejimin sahiplerini hangi açılardan eleştirdiği ve İttihatçıların kendilerine muhalefet eden bu gazeteye niçin tepki gösterdikleri önem taşımaktadır. Sada-yı Millet gazetesinin izlediği yayın politikasının incelenmesi, Ahmet Samim Bey'in öldürülmesine giden sürecin anlaşılması açısından da önem taşır.

Sada-yı Millet'in Künyesi ve Yayın Politikası

Sada-yı Millet gazetesinin ilk sayısı 1 Teşrin-i evvel 1325 / 14 Ekim 1909 tarihinde yayımlanır. İlk sayısında gazetenin yöneticileri hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak gazetenin son sayfasında ve genellikle gazetelerin sorumlu müdürlerinin isimlerinin yer aldığı kısımda, Yorgaki Melahrinos ismi görülmektedir⁵. Buna karşın 28 Teşrin-i evvel 1325 / 10 Kasım 1909 tarihli 27. sayıdan itibaren gazetenin sorumlu müdürlüğünde Neologos ismini görmekteyiz⁶. Gazetenin 1 Teşrin-i sani 1325 / 14 Kasım 1909 tarihli 31 numaralı sayısında başyazarın Mehmet Fazıl Reşit, imtiyaz sahibinin Yordanaki Haralombidi ve sorumlu müdürün ise Th. Anthomélidis olduğu bilgisi yer almaktaydı⁷. Ayrıca 34. sayıdan itibaren gazetenin isminin altında “itilâf-ı anâsıra hâdim (unsurların uzlaşmasına hizmet eden) Osmanlı gazetesi” olduğu duyuruluyordu⁸.

Sada-yı Millet gazetesi 17 Teşrin-i sani 1325 / 30 Kasım 1909 tarihli 47. sayısından itibaren Divan-ı Harb-i Örfî kararıyla kapatıldığı için 4 Kanun-ı sani 1325 / 17 Ocak 1910 tarihine kadar yayımına ara vermiştir⁹. Ancak Sada-yı Millet gazetesinin yazarlarından olan Ahmet Samim Bey, gazetenin kapatılmasından birkaç gün sonra “Cidâl” isimli bir gazete yayımlamaya başlamıştır. İmtiyaz sahipliği ve sorumlu müdürlük görevinde Ahmet Samim Bey'in bulunduğu Cidâl gazetesi, Sada-yı Millet gazetesi ile aynı künye bilgilerine sahipti ve onun devamı niteliğindedir. 19 Teşrin-i sani 1325 / 2

de Patriğin tercümanı, dostu ve kulu görünerek kendisine bir önem kazandırmaya ve yer kapmaya çalışan bir adamdı. İşte böyle bir adamın çıkardığı gazetede Ahmet Samim'in çalışması, büyük bir yürek acısı yaratıyordu”. Yalçın 2000, s.219.

⁴ Akşin 2001, s.236.

⁵ Sada-yı Millet, 1 Teşrin-i evvel 1325 / 14 Ekim 1909, No 1, s.4.

⁶ Sada-yı Millet, 28 Teşrin-i evvel 1325 / 10 Kasım 1909, No 27, s.4.

⁷ Sada-yı Millet, 1 Teşrin-i sani 1325 / 14 Kasım 1909, No 31, s.1.

⁸ Sada-yı Millet, 4 Teşrin-i sani 1325 / 17 Kasım 1909, No 34, s.1.

⁹ Divan-ı Harb-i Örfî tarafından suç unsuru bulunduğu için kapatılan Sada-yı Millet gazetesinin sorumlu müdürü Neologos Efendi, iki ay hapis cezasına çarptırılmıştır. BOA-BEO, 3679/275919.

Aralık 1909 tarihli ilk sayısını¹⁰ görebildiğimiz Cidâl gazetesi de Divan-ı Harb-i Örfî tarafından kapatılmıştır¹¹.

Sada-yı Millet gazetesi yeniden yayımlanmaya başladığında sorumlu müdürlükte Ahmet Samim Bey, imtiyaz sahibi ve başyazarlıkta ise Pandelaki Kozmidi Efendi yer alıyordu. Ayrıca Sada-yı Millet'in, "menâfi-i umûmîyye-i Osmaniye ve itilâf-ı anâsıra hâdim siyasî gazete" olduğu duyuruluyordu¹². Ahmet Samim Bey'i, gazetenin 16 Kanun-ı sani 1325 / 29 Ocak 1910 tarihli 60. sayısından itibaren başyazarlık koltuğunda görüyoruz¹³. Gazetenin imtiyaz sahibi ve aynı zamanda genel müdürü olan İstanbul Mebusu Pandelaki Kozmidi Efendi ise, yayınladığı bir beyannameyle işlerinin çokluğunu gerekçe göstererek genel müdürlük görevinden ayrıldığını duyurmuştur. Ancak gazetenin imtiyaz sahibi olarak yine kendisinin ismi yer almaya devam etmiştir¹⁴. Başyazar Ahmet Samim Bey'in öldürülmesi nedeniyle son sayısı 28 Mayıs 1326 / 10 Haziran 1910 tarihinde yayımlanan Sada-yı Millet gazetesi toplam 192 sayı çıkmıştır.

Sada-yı Millet gazetesinin yayın politikasına bakıldığında; Osmanlı unsurları arasındaki dayanışma ve uzlaşmayı ön plana çıkaran ve liberal fikirlere yakın bir çizgiye sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca gazetenin yönetimi ve yazar kadrosunda Rum cemaatinden isimler bulunuyor¹⁵ ve gayrimüslim cemaatlerle ilgili haberlere de gazetede geniş biçimde yer veriliyordu. Sada-yı Millet'i diğer gazetelerden ayıran en önemli özellik, "itilâf-ı anâsır" ilkesini yayın politikalarının temel ilkesi olarak belirlemiş olması ve bu amacı Müslim ve gayrimüslim yazarların katılımıyla Türkçe yayımlanan bir

¹⁰ Cidâl, 19 Teşrin-i sani 1325, No 1.

¹¹ Nitekim İstanbul Polis Müdürlüğü'nden Hareket Ordusu Kumandanlığı'na gönderilen 23 Teşrin-i sani 1325 / 6 Aralık 1909 tarihli bir yazıda, Cidâl gazetesinin Sada-yı Millet gazetesinin yerine çıkmaya başladığı haber veriliyordu. "Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü Tahrirat Kalemî (BOA-DH. EUM. THR), 93/10. Bununla birlikte Sada-yı Millet gazetesi yeniden yayımlanmaya başladıktan sonra gazetede yer alan ilanlarda daha önce Divan-ı Harb-i Örfî tarafından kapatılmış olan Cidâl gazetesinin yeniden yayımlanmasına izin verildiği ve söz konusu gazetenin haftalık olarak çıkacağı duyuruluyordu. "Cidâl Gazetesi", Sada-yı Millet, 19 Nisan 1326 / 2 Mayıs 1910, No 153, s.3. Cidâl gazetesinin ilan edildiği gibi yeniden yayımlanıp yayımlanmadığını tespit edemedik. Ancak, Sada-yı Millet gazetesinin kapatılma olasılığına karşı söz konusu gazetenin bir "yedek kuvvet" olarak görüldüğünü söylemek mümkündür.

¹² Sada-yı Millet, 4 Kanun-ı sani 1325 / 17 Ocak 1910, No 48, s.1.

¹³ Sada-yı Millet, 16 Kanun-ı sani 1325 / 29 Ocak 1910, No 60, s.1.

¹⁴ İstanbul Mebusu P. Kozmidi, "Beyannâme", Sada-yı Millet, 20 Mart 1326 / 2 Nisan 1910, No 123, s.1.

¹⁵ Sada-yı Millet gazetesi hakkında hazırlanan 20 Ekim 1909 tarihli bir istihbarat raporunda gazetenin yirmi kadar Rumun "ittihadiyla" kurulduğu belirtiliyor ve makaleler konusunda ise Ahrar Fırkası mensupları ile Serbestî gazetesinin yazarlarının yardım ettiği ileri sürülüyordu. BOA-DH. EUM. THR, 11/18.

II. Meşrutiyet Döneminde İttihat ve Terakki Muhalifi Bir Gazete: Sada-yı Millet

gazetede gerçekleştirmeyi hedeflemesiydi. Böylece Türk, Rum ve Ermeni toplumları arasında yakınlaşmanın sağlanması ve toplumlar arasındaki yanlış düşünce ve önyargıların azaltılması hedefleniyordu.

Sada-yı Millet'in ilk sayısında yer alan "Hatt-ı Hareketimiz" başlıklı makalede gazetenin yayımlanma amacı hakkında bilgi verilmekteydi. Gazeteye göre bütün tarihler ve tecrübelerin kanıtladığı gibi "millet sükût ederse orada istibdat hükm-ferma olur"du. Türkiye'de de istibdat uzun sürmüş ve vatan tehlikelerle karşı karşıya kalmıştı. Bu nedenle gazeteye göre "... *takip edilecek hatt-ı hareket-i hükümet, ahvâl-i dâhiliyye ve münâsebât-ı hariciyyemizde* (iç konularda ve dış ilişkilerde) *itilâfcuyâne* (uzlaşıcı) *hareket ve bu itilâftan hâsıl olacak sükûn sayesinde terakkiyât-ı ilmiyye ve iktisâdiyyemize hasr-ı dikkat ve gayret olmalı*"ydı. Ayrıca vatanın esenliğe kavuşmasını sağlayacak olan siyasî, iktisadî ve edebî üç kısımdan oluşan yoldan "şu sırada" uzaklaşıldığını belirten gazete, "akvâm-ı necîbe-i Osmaniyenin (Osmanlı unsurlarının) hissiyât-ı meşrutiyet-perverâne ve hayır-hâhânesine tercüman olan" Sada-yı Millet'in bu amaç için gerekli önlemleri alacağını ifade ediyordu¹⁶. Yine gazetenin ilk sayısında yer alan "İtilâfa Doğru" başlıklı imzasız makalede "*Maksadımız, maksad-ı aslî-i siyasîmiz, hüdâmât-ı sâdikânemize hedef ittihaz ettiğimiz itilâf-ı anâsır mesele-i mühimmesidir*" denilmekteydi¹⁷.

Sada-yı Millet gazetesi, daha sonra da anlatılacağı üzere, Osmanlı unsurları arasında uzlaşmanın sağlanması konusunda İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin izlediği politikaya karşı çıkmış ve gerek Hüseyin Hilmi Paşa Hükümeti'ni, gerekse Hakkı Paşa Hükümeti'ni eleştirmekten kaçınmamıştır. Özellikle basın özgürlüğüne aykırı eylemler karşısında ise gazetenin daha sert tavır aldığı görülmektedir¹⁸. Basın özgürlüğü konusunda hassas olan gazetenin kendisi de, ne yazık ki takibata uğramaktan kurtulamamıştır. Bu kapsamda gazete, ilk olarak "anâsır-ı Osmaniye arasında tefrikayı mûcib (ayrılık yaratan)" yayın yapmaktan dolayı uyarılmıştır. Bu uyarıya tepki gösteren gazete, Divan-ı Harb-i Örfî gibi "fevka'l-kanûn" (kanun üstü) bir askerî mahkemenin varlığını da sorgulamaktaydı. Ayrıca Sada-yı Millet'in yaptığı açıklamadan, daha önce de Hareket Ordusu Kumandanı Mahmut Şevket Paşa'nın gazetenin bir yöneticisini çağırarak "ihtârât-ı hayır-hâhâned" bulunduğu anlaşılıyor¹⁹.

¹⁶ "Hatt-ı Hareketimiz", Sada-yı Millet, 1 Teşrin-i evvel 1325 / 14 Ekim 1909, No 1, s.1.

¹⁷ "İtilâfa Doğru", Sada-yı Millet, 1 Teşrin-i evvel 1325 / 14 Ekim 1909, No 1, s.1.

¹⁸ "Hâlâ mı", Sada-yı Millet, 7 Teşrin-i evvel 1325 / 20 Ekim 1909, No 6, s.1.

¹⁹ Sada-yı Millet gazetesine Matbuat-ı Dâhiliye Müdüriyeti'nden gönderilen uyarı metni şöyledir: "*Hareket Ordusu Kumandanlığı'nın 28 Teşrin-i evvel 325 tarihli tezkeresiyle Dâhiliye Nezareti'ne tevdi olunan Divan-ı Harb-i Örfî kararâmesinde, Sada-yı Millet gazetesinin dört nüshasında tesadüf olunan makâlâtın bazı fıkârâtı anâsır-ı Osmaniye arasında tefrikayı mucîb görüldüğünden neşriyat-ı vâkı'a birinci defa olmak hasebiyle tekrarı halinde hakkında*

Sada-yı Millet gazetesi kısa bir süre sonra ise Divan-ı Harb-i Örfî kararıyla süresiz olarak kapatılmıştır. Daha önce “tahdiş-i ezhânî mûcib” (zihinleri zedeleme) yayın yapmaktan dolayı uyarılan gazetenin 16 Teşrin-i sani 1325 / 29 Kasım 1909 tarihli Linç Kumpanyası hakkındaki yazısında hükümet üyelerine hakaret ve halkın gözünde küçük düşürmek suçunu işlemesi nedeniyle kapatıldığı anlaşılmaktadır²⁰.

Ancak gazetenin sorumlu müdürlüğüne getirilen Ahmet Samim Bey’in başvurusu ve kapatılma süresinin yeterli görülmesi üzerine Sada-yı Millet’in yayımlanmasına izin verilmiş²¹ ve gazete, 17 Ocak 1910 tarihinden itibaren yeniden okuyucularıyla buluşmuştur. Yeniden yayımlanmaya başlamalarının ardından hedeflerini açıklama gerekliliğinin ortaya çıktığını belirten gazete, Osmanlı unsurları arasında bir uzlaşma yaratılmasını amaçlayan yayın politikalarını şöyle özetliyordu: “... ‘Sada-yı Millet’ her şeyden evvel bu ana kadar birbirinden tarihî kinler, kavmî nefretler ve cahilâne adâvetlerle (düşmanlık) ayrılmış ve maalesef el’ân böyle müteferrik yaşamakta bulunan akvâm-ı Osmaniye beyninde bir itilâf-ı samîmî hâsıl edip bu sayede dahi vahdet-i siyasîyye-i Osmaniye-i cidden temin eylemeği vezâif-i vataniyyenin en ehemmi ve en akdesi (kutsal) gibi telakkî etmektedir”²².

Osmanlı unsurları arasında uzlaşma yaratmayı kendisine hedef seçmiş olan Sada-yı Millet gazetesinde bu amaç doğrultusunda farklı cemaatlere mensup isimlerin yazılarına yer verildiği görülmektedir. Gazetenin yazar kadrosunda yönetici olarak görev yapan Ahmet Samim ve Pandelaki Kozmîdi Efendi’nin yanı sıra Baha Tevfik, Mehmet Sadi, Şehabettin Süleyman, Dimyos Yağcıoğlu, Dr. Şükrü Kamil ve Ebu Neriman gibi isimler yer almaktaydı. Ayrıca okuyuculardan gelen makale ve haberlere de yer verildiği için Sada-yı Millet’in zengin bir yazar kadrosuna sahip olduğu söylenebilir. Bunun yanında gazetenin özellikle Ermenice ve Rumca yayınlanan gazete ve dergilerden çevrilere yer vermesi, sütunlarındaki yazı çeşitliliğini arttırmıştır.

Siyasî Fırka ve Hükümetler Karşısında Sada-yı Millet

Sada-yı Millet gazetesi kendisini “menâfi-i umûmîyye-i Osmaniye ve itilâf-ı anâsıra hâdim siyasî gazete” olarak tanımladığı için yayınında güncel politikayla ilgili haber ve yorumlara geniş biçimde yer ayrılıyordu. Ayrıca

mücâzât-ı şedide icrâ olunacağıın Matbuat-ı Dâhiliye İdaresince mezkûr gazete idaresine tebliğ ve ihtârî husûsuna karar verildiği gösterilmiş olduğundan ana göre ittihad-ı anâsırı muhâl neşriyattan tevakkî olunması lüzûmu beyan olunur. 31 Teşrin-i evvel 325”. “Hükümetten Beklediğimiz”, 1 Teşrin-i sani 1325 / 14 Kasım 1909, No 31, s.1.

²⁰ BOA-BEO, 3671/275290.

²¹ “Sada-yı Millet Gazetesi”, Tanin, 13 Kanun-ı sani 1910, No 489, s.4.

²² “İzâh-ı Maksud ve Meslek”, Sada-yı Millet, 4 Kanun-ı sani 1325 / 17 Ocak 1910, No 48, s.1.

II. Meşrutiyet Döneminde İttihat ve Terakki Muhalifi Bir Gazete: Sada-yı Millet

gazetenin yönetici ve yazar kadrosunun genel anlamda Prens Sabahattin Bey'in düşüncelerine yakın olduğu ve bu nedenle dönemin en önemli politik gücü olan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin uygulamalarına karşı çıktığı söylenebilir. Nitekim gazetenin en önemli yazarlarından olan Ahmet Samim Bey, daha önce Osmanlı Ahrar Fırkası'na katılmış ve firkanın yayın organı olan Osmanlı gazetesinde yazarlık yapmıştı²³. Ayrıca Ahmet Samim Bey, 31 Mart ayaklanmasının sonlanmak üzere olduğu günlerde, 20 Nisan 1909 tarihinde yayımlanmaya başlayan Hilâl gazetesinde II. Abdülhamit'i sert şekilde eleştiren makaleler kaleme almıştı²⁴. Gazetenin sahibi Kozmide Efendi ise İttihatçı olmayıp 1908 seçimlerinde İstanbul'dan seçilen mebuslardan biriydi ve Meclis-i Mebusan açıldıktan sonra Fırka-i Ahrar'a katılmıştı²⁵. Bu nedenle Sada-yı Millet, dönemin muhalif partileri olan Ahrar Fırkası, Fırka-i İbad (Osmanlı Demokrat Fırkası), Mutedil Hürriyetpervarân Fırkası ve Ahali Fırkası'na sempatiyle yaklaşıyordu²⁶.

Sada-yı Millet'te muhalefet fırkalarıyla ilgili haberlere yer veriliyor, ayrıca muhaliflerin makaleleri²⁷ ve röportajları da okuyuculara aktarılıyordu. Özellikle Mutedil Hürriyetpervarân Fırkası ile ilgili gelişmelerin gazetede daha fazla yer aldığı görülmektedir. Firkanın toplantıları²⁸ ve duyuruları²⁹ hakkında gazetede haberler yer aldığı gibi fırka reisi İsmail Kemal Bey ile yapılan röportajlar³⁰ da okuyuculara aktarılmaktaydı.

Sada-yı Millet benzer biçimde Fırka-i İbad hakkında da haberlere yer veriyordu³¹. Fırka içindeki ayrılıkları doğru bulmayan gazeteye göre Fırka-i İbad, Dr. İbrahim Temo'dan daha iyi bir başkan bulamazdı. Bu nedenle Sada-yı Millet, "*Bize kalan, Fırka-i İbadın âmâl ve makâsıdına hâdim olabilmek ve fırka dâhilinde tefrika ve münâza'a (ağız dalaşı) husûlüne sebebiyet vermemek için hüsn-i intihaba dikkat etmeleri lüzûmunu âcizâne arz ederek muvaffakiyyet-*

²³ Hastaş 2012, s.71.

²⁴ Ahmet Samim, "Kanun-ı Esasi Verilir mi, Alınır mı?", Hilâl, 7 Nisan 1325, No 1, s.1-2; Ahmet Samim, "Şürût-ı Hilafet", Hilâl, 8 Nisan 1325, No 2, s.1-2; Ahmet Samim, "11 Temmuz, 11 Nisan", Hilâl, 14 Nisan 1325, No 3, s.1-2; Ahmet Samim, "Ne Yapmalı?", Hilâl, 18 Nisan 1325, No 6, s.1-2.

²⁵ Kansu 1995, s.299.

²⁶ Kansu 2000, s.160, 181.

²⁷ Edirne Mebusu Rıza Tevfik, "Ekseriyet-i Aranın Hükümü", Sada-yı Millet, 22 Kanun-ı sani 1325 / 4 Şubat 1910, no 66, s.1.

²⁸ "Mutedil Hürriyetpervarân Fırkası", Sada-yı Millet, 5 Kanun-ı sani 1325 / 18 Ocak 1910, No 49, s.2-3.

²⁹ "Sada-yı Millet Gazetesi'ne", Sada-yı Millet, 10 Kanun-ı sani 1325 / 23 Ocak 1910, No 54, s.2.

³⁰ "İsmail Kemal Bey Efendi ile Mülâkat", Sada-yı Millet, 19 Kanun-ı sani 1325 / 31 Ocak 1910, no 63, s.1.

³¹ "Osmanlı Demokrat Fırkası'ndan", Sada-yı Millet, 3 Mayıs 1326 / 16 Mayıs 1910, No 167, s.3.

i hakikiyyeye nailiyetlerini dua etmektir” demektedir³². Dr. İbrahim Temo, Sada-yı Millet gazetesine gönderdiği bir mektupla kendisi hakkındaki bu değerlendirmeye teşekkür ederken fırkadaki durum hakkında da bilgi vermiştir³³. Sada-yı Millet, Prens Sabahattin Bey’in düşünceleri doğrultusunda kurulmuş olan Ahrar Fırkası’na da yakın bir yayın çizgisi izliyordu. Ülke yönetiminde merkezîyetçiliğe karşı çıkarak “tevsî-i mezuniyet” (yetki genişliği) ilkesini savunan³⁴ gazetede fırkayla ilgili duyurulara³⁵ da yer veriliyordu.

Muhalefet partilerine sempatiyle yaklaşan Sada-yı Millet’in iktidar partisi olarak nitelendirilebilecek olan İttihat ve Terakki’ye karşı tavrı ise olumsuzdur. Yayın yaşamının ilk günlerinde cemiyete karşı eleştirilerini net biçimde ortaya koyamayan gazete, özellikle yeniden yayınlanmaya başladıktan sonra, İttihat ve Terakki Cemiyeti hakkındaki tavrını belirginleştirmiştir.

Meşrutî düzende güçlü bir iktidar partisinin yanında muhalefet partilerine de gereksinim duyulduğunu belirten Sada-yı Millet’e göre, iktidar partisinin eylemlerini eleştirebilecek bir muhalefet olmazsa fırka, “istibdad”a yönelebilirdi³⁶. Bu nedenle gazete, iktidar partisinin mebuslar üzerinde kurduğu baskıyı ima ederek, mebusların düşüncelerini özgürce dile getirmelerinin önemini vurguluyordu³⁷. Ayrıca Sada-yı Millet, Hareket Ordusu Kumandanı Mahmut Şevket Paşa’nın askerlerin yalnızca meslekleriyle ilgilenerek üyesi buldukları cemiyetlerden ayrılmaları gerektiği biçimindeki açıklamasını da büyük bir memnuniyetle karşılamıştır. Osmanlı ordusunu, meşrutîyetin ilanı ve 31 Mart ayaklanmasının bastırılmasındaki başarısından dolayı öven gazeteye göre Mahmut Şevket Paşa’nın bu açıklaması, Osmanlı askerlerinin bir “fırka”ya mensup olmadıklarını göstermesi ve ordunun tüm Osmanlılara ait olduğunu kanıtlaması açısından çok büyük öneme sahipti³⁸.

Çoğunlukla imzasız olarak yayınlanan başyazıların Sada-yı Millet’in görüşünü yansıttığı dikkate alınacak olursa gazetenin iktidar partisi ile ilgili

³² “Doktor Temo–Fırka-i İbad”, Sada-yı Millet, 18 Teşrin-i evvel 1325 / 31 Ekim 1909, No 17, s.1.

³³ “Fırka-i İbad Reis-i Muhteremi Doktor Temo Bey Tarafından Varid Olmuştur”, Sada-yı Millet, 26 Teşrin-i evvel 1325 / 8 Kasım 1909, No 25, s.1.

³⁴ “Tevsî-i Mezuniyet”, Sada-yı Millet, 15 Teşrin-i evvel 1325 / 28 Ekim 1909, No 14, s.1.

³⁵ Fırka-i Ahrar Erkân ve Mü’essisleri Namına Nurettin Ferruh, “Beyannâme”, Sada-yı Millet, 17 Kanun-ı sani 1325 / 30 Ocak 1910, No 61, s.1. Nurettin Ferruh Bey’in, Ahrar Fırkası’nın kurucuları adına fırkanın durumuyla ilgili yaptığı açıklama hakkında fırkanın üyelerinden Dr. Rıza Nur Bey’in eleştirileri olmuştur. “Rıza Nur Bey’den”, Sada-yı Millet, 19 Kanun-ı sani 1325 / 31 Ocak 1910, No 63, s.1; “Rıza Nur Bey’den”, Sada-yı Millet, 21 Kanun-ı sani 1325 / 3 Şubat 1910, No 65, s.1

³⁶ “Fırkalar Nazım-ı Meşrutîyettir”, Sada-yı Millet, 3 Teşrin-i sani 1325 / 16 Kasım 1910, No 33, s.1.

³⁷ “Şan-ı Ahrar”, Sada-yı Millet, 6 Teşrin-i sani 1325 / 19 Kasım 1910, No 36, s.1.

³⁸ “Bülend, Bir Himmet-i Vatanperverâne”, Sada-yı Millet, 13 Teşrin-i evvel 1325 / 26 Ekim 1909, No 12, s.1.

II. Meşrutiyet Döneminde İttihat ve Terakki Muhalifi Bir Gazete: Sada-yı Millet

düşünceleri “İttihat ve Terakki Cemiyeti” başlıklı başyazıdan anlaşılabilir. Gazeteye göre muhalifleri tarafından cemiyete yöneltilen eleştirilerden birisi, İttihat ve Terakki’nin hükümet işlerine karışmasıydı. Ayrıca cemiyete karşı çıkanların hepsine birden “vatan haini”, “mürteci” yakıştırmalarının yapılmasının doğru olmadığını belirten gazete, dönemin muhalif kesimlerinin sıklıkla dile getirdiği gibi, “Yıldız” kapılarının kapandığını gören bir takım çıkarıcıların İttihat ve Terakki’ye yöneldiğini ileri sürüyordu. Hüseyin Hilmi Paşa’nın Abdülhamit yanlısı olduğu düşünülen Kâmil Paşa’nın yerine getirilebilmesi için ülkede bir hadise çıkarılmasına ramak kaldığını belirten gazete, daha sonra 31 Mart ayaklanmasının yaşandığını hatırlatıyordu. Ayrıca bu konuda yalnızca muhaliflerin suçlanması doğru olmadığını ve yaşanan bu olayı İttihatçıların da önceden engellemeleri gerektiğini ileri sürüyordu. Sada-yı Millet, cemiyetin “murahas-ı mesulu” unvanını taşıyanların hükümet işlerine karıştığına dair söylentilerin ortaya çıktığı, bunların Rumeli’ye Musevilerin yerleştirilmesi veya Fransız Hariciye Nazırı ile dış meselelerin görüşülmesi gibi girişimlerde bulunduğunu hatırlatıyordu. Sada-yı Millet’e göre hiçbir sorumlulukları bulunmayan murahas-ı mesullerin müdahaleleri engellenmeliydi ve böylece cemiyetin hükümet işlerine müdahale edip etmediği endişesinden kurtulmak gerekirdi³⁹.

İttihat ve Terakki Cemiyeti hakkında yukarıdaki değerlendirmeleri yapan Sada-yı Millet gazetesinin ertesi gün yayınlanan sayısında ise cemiyet ile ilgili bir açıklamaya yer veriliyordu. Gazeteye göre “mevsuk bir menbaadan (kaynak) verilen malumata” göre cemiyetin murahas-ı mesulü Dr. Nazım Bey’in Fransız Dışişleri Bakanı ile yaptığı görüşmede devletin siyasi işleriyle ilgili hiçbir görüş belirtmediği ve Rumeli’ye Musevilerin iskânı konusunun ise asılsız olduğu anlaşılıyordu. Ayrıca Sada-yı Millet, “*cemiyetin umûr-i hükûmete hiçbir sûretle müdahale etmediği ve umûr-i hayriyye ve teşebbüsât-ı ma’ârif-perverânedan mâ’adâ* (başka) *hiçbir şeyle iştigâl eylemediği te’minen beyan olun*”duğunu duyuruyor ve bundan duyduğu memnuniyeti okuyucularıyla paylaşıyordu⁴⁰.

Yukarıda yer verilen makalede İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne yönelik daha yumuşak eleştiriler yönelten Sada-yı Millet gazetesi, “Cemiyet Siyasiyat ile Meşgul Değil” başlıklı başyazısında ise daha sert sözlerle cemiyeti karşısına almaktan çekinmiyordu. Gazeteye göre Meclis-i Mebusan’da, İttihat ve Terakki Cemiyeti veya Fırkası haricinde Mutedil Hürriyetperveran ve Ahali Fırkaları bulunmaktaydı. Ayrıca, “*Bu iki fırkayı teşkil eden a’zânın ekserisi ‘İttihat ve Terakki’ Fırkası’nın keşmekeş-i icrâ’âtından, fırkada teşekkülünden beri hükümler olan fetret ve teşettütten (ayrılık) usanıp nihayet başlı başına, kendi*

³⁹ “İttihat ve Terakki Cemiyeti”, Sada-yı Millet, 25 Kanun-ı sani 1325 / 7 Şubat 1910, No 69, s.1.

⁴⁰ “İttihat ve Terakki Cemiyeti”, Sada-yı Millet, 26 Kanun-ı sani 1325 / 8 Ocak 1910, No 70, s.1.

hürriyet ve kanaat-i vicdanîyyeleri dâhilinde çalışmak isteyenlerden başka kimse değil"di. Mutedil Hürriyetperveran Fırkası'nın kurulmasından "fırka-i hakime"nin hoşlanmadığını, çünkü cemiyetin bütün fikir ve vicdanlara hâkim olmak isteğinde olduğunu ileri süren Sada-yı Millet gazetesi, Ahali Fırkası'nın kurulmasının ise İttihatçıları daha da telaşlandırdığını ifade ediyordu. Bu nedenle onlar da "eski yöntemlere" başvurarak yeni fırka üyelerinin şahsiyetleri hakkında dedikodu ve propagandalar yapmaya başlamışlardı. Şimdi de firkadan ayrılan mebusların seçim bölgelerinden telgraflar göndererek tehditlerle mebusları "esaret" altına almaya çalışmaktaydılar. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin daha önce yayımlanan ve cemiyetin siyasetle ilgilenmediğini duyuran açıklamasına atıfta bulunan Sada-yı Millet, ortadaki çelişkinin ancak seçim sisteminde değişiklik yapılması ve milletvekillerinin halk tarafından doğrudan seçilmesi halinde ortadan kalkacağını ifade ediyordu⁴¹.

Sada-yı Millet gazetesinin bu eleştirileri, beklendiği gibi, İttihat ve Terakki'yi destekleyen basın tarafından yanıtlanmaya çalışıldı. Hüseyin Cahit Tanin'deki köşesinde, "...idare-i örfiye (sıkıyönetim) altında bile bu mu'ahezâtın (eleştiriler), mu'ahezât değil safsata ve iftirâların söylenmesine müsâ'ade eden milletin hürriyetine kemal-i hamd ile şükür" ettikten sonra ismini anmaksızın Sada-yı Millet'in eleştirilerine yanıt verdi⁴². Hüseyin Cahit'in eleştirilerine karşılık veren Sada-yı Millet ise, amaçlarının vatanın saadet ve selameti olduğunu belirtiyor, buna karşın muhataplarının ise Abdülhamit'in muhaliflerini etkisiz kılmak için başvurduğu yollara yaklaştıklarını dile getiriyordu. Ayrıca Hüseyin Cahit'in sıkıyönetimin varlığını hatırlatmasını bir tehdit olarak algılayan gazete, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin siyasetle ilgilenmeyeceği hakkındaki kendi açıklamasına aykırı davrandığını ve firkadan ayrılan mebuslara yapılan tehditlerin İttihatçılardan geldiğini yineliyordu. Sada-yı Millet gazetesine göre İttihat ve Terakki Fırkası, kuruluşu açısından kesinlikle türdeş değildi ve er veya geç parçalanacaktı⁴³.

İttihat ve Terakki Cemiyeti hakkında Sada-yı Millet ile Tanin gazeteleri arasında başlayan polemik, sonraki süreçte de devam etmiş ve konu Sada-yı Millet'in bir Türk gazetesi olup olmadığı tartışmasına dönmüştür. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne yakınlığı ile bilinen Tanin'in Sada-yı Millet gazetesi hakkındaki değerlendirmeleri, bir bakıma İttihatçıların da düşüncelerini

⁴¹ "Bir taraftan umûr ve mu'amelât-ı devlete müdahale olunmadığı söyleniyor, diğer taraftan hürriyet-i millîyeyi temsil eden Meclis-i Mebusan esaret-i vicdaniye zincirlerinden mümkün değil bırakılmak istenmiyor. Mebusları hizmetkâr ve esir derekesine indirilmek istenen böyle bir milletin haline, hürriyetine ağlamalıdır". "Cemiyet Siyasiyat ile Meşgul Değil", Sada-yı Millet, 16 Şubat 1325 / 1 Mart 1910, No 91, s.1.

⁴² Hüseyin Cahit, "İzâha Muhtaç Noktalar", Tanin, 2 Mart 1910, No 537, s.1.

⁴³ "Yine Tehdit Politikası", Sada-yı Millet, 18 Şubat 1325 / 3 Mart 1910, No 93, s.1.

II. Meşrutiyet Döneminde İttihat ve Terakki Muhalifi Bir Gazete: Sada-yı Millet

yansıyordu. Ayrıca, ilerleyen süreçte diğer İttihatçı gazetelerin de Tanin'in Sada-yı Millet hakkındaki eleştirilerine katıldığı göz önüne getirilecek olursa, Ahmet Samim Bey'in hangi saiklerle öldürülmüş olabileceği hakkında daha doğru değerlendirmelerde bulunulabilir. Tanin gazetesi, Sada-yı Millet'in bir Türk gazetesi olmadığını şu sözlerle açıklıyordu: “*Sada-yı Millet mebus Kozmidi Efendi'nin zir-i idaresinde bir Rum Osmanlı gazetesidir. Proodos'tan, Neologos'tan, Tahidromos'tan farkı Türkçe lisan ile neşredilmesindedir. Binaenaleyh Sada-yı Millet'in Türk mahâfilinden bir kısmının tercüman-ı efkârı olmak üzere telakkî olunması yanlıştır. Sada-yı Millet Osmanlıdır, Türk değildir Rum gazetesidir. Ve bütün Rum ve Atina gazeteleri gibi İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin muhalifidir*”⁴⁴.

Sada-yı Millet gazetesinin imtiyaz sahibi Kozmidi Efendi ise Tanin'in bu eleştirilerine yanıt verirken gazetenin kendi idaresinde bulunmakla birlikte tümüyle bir Türk yazar grubu tarafından yönetildiğini belirtiyor ve benzer bir özelliğe sahip olan Sabah gazetesini örnek gösteriyordu. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne muhalif olma konusunda ise gerek kendisinin, gerekse gazetenin yazar kadrosunun meşrutiyetin ilanı konusundaki hizmetleri nedeniyle cemiyete saygı duyduklarını, fakat cemiyet adına yapılan bazı garipliklerin de karşısında olduklarını ifade ediyordu⁴⁵. Hüseyin Cahit, ertesi gün Tanin'de eleştirilerini Türklük vurgusu yaparak tekrarlayınca⁴⁶, Kozmidi Efendi kendilerini “Atina” gazeteleriyle aynı kefeye koyan Tanin başyazarına aynı sertlikle yanıt veriyordu⁴⁷.

⁴⁴ “Ufak Bir Tashîh”, Tanin, 12 Mart 1910, No 547, s.2.

⁴⁵ P. Kozmidi, “Açık Mektup”, Sada-yı Millet, 28 Şubat 1325 / 13 Mart 1910, No 103, s.1-2.

⁴⁶ “... gazetiniz biz Türklerin efkâr ve hissiyatını ifade edemez. Biz Türkleri anlamak, biz Türklerin ne düşündüğümüzü, ne hissettiğimizi öğrenmek için Sada-yı Millet bir vesika değildir... İşte bunun içindir ki rica ederiz, biz sizde Osmanlı efkâr ve hissiyatı görmekle memnun oluruz, Osmanlı Rum olunuz, Rum kardeşlerimizin efkâr ve hissiyatına tercüman olunuz, bize yetişir. Fakat lütfen Türklüğü bize bırakınız, Türk efkâr ve hissiyatına da tercüman olmak iddiasına kalkmayın”. “İstanbul Mebusu ve Sada-yı Millet Müdürü Kozmidi Efendi'ye”, Tanin, 14 Mart 1910, No 549, s.2.

⁴⁷ “Çünkü maksadınız, hatta şimdiki maksadınız değil, gazetenizi te'sîs ettiğiniz günden beri takip etmekten bir saniye bile dur olmadığınız maksad-ı aslî, bütün Rum Osmanlılarını Osmanlılıktan ayırıp Türk efkâr-ı umûmiyyesinde hâlis muhlis ‘Yunanlı’ hatta yalnız ‘Yunanlı’ değil, gece gündüz Devlet-i Osmaniye'yi mahvetmek için komiteler teşkil eder, silah tevzî eyler, telkinât-ı ha'inânede bulunur, bütün mevcûdiyyetini bu menfûr uğurda hasreder, birer şahs-ı denî olmak üzere gösterip herkesi inandırmak ve memleketin bu iki mühim unsurunu mümkün olduğu kadar birbirinden soğutmak, kâbilse birbiriyle çarpıştırmak ve daha sonra bilmem ne türlü bir emele muvaffak olabilmekten başka bir şey olmasa gerek, zira ittihâz eylediğimiz mesleğin neticesi budur, böyle görürüm”. İstanbul Mebusu P. Kozmidi, “Son Bir İzâh”, Sada-yı Millet, 2 Mart 1326 / 15 Mart 1910, No 105, s.1.

Sada-yı Millet gazetesi ile İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni destekleyen Tanin ve diğer gazeteler arasındaki polemik, sonraki günlerde de devam eder. Bu konuda yeni bir tartışmayı başlatan gelişme ise Sada-yı Millet gazetesinde yayınlanan “Şekavet-i Siyasiye” başlıklı makale olur. Makalede Fırka-i İbad üyesi Muhlis Sabahattin Bey'in Selanik'ten gönderdiği bir mektuba yer veriliyordu. Buna göre Makedonya'daki partilerle görüşmeler yapmakta olan Sabahattin Bey, iki kişinin saldırısına uğramış ve saldırganlar kendisine “*Böyle şeylerle uğraşır mısın melun?*” demişlerdi. Daha sonra saldırganlardan birisi yakalanmış, ancak “cani” İttihat ve Terakki Cemiyeti murahhas-ı mesulü Dr. Nazım Bey'in kefaletiyle serbest bırakılmıştı. Sabahattin Bey'e göre Selanik Valisi kendisine ayrıca; fırka kurmaktan vazgeçmeleri gerektiğini, çünkü ülkeyi selamete götürecek yegâne yolda “cemiyet-i muhtereme”nin yürümekte olduğunu söylemişti. Sabahattin Bey'in mektubunu aktaran Sada-yı Millet, meşruî düzenle bağdaşmayan bu olayla ilgili hükümeti göreve çağırıyordu⁴⁸.

Sada-yı Millet'te yayınlanan bu makale, beklendiği gibi, İttihatçı basın tarafından tepkiyle karşılandı. Selanik'te yayımlanan cemiyet yanlısı Rumili gazetesi ile Sada-yı Millet arasında yeni bir tartışma başladı⁴⁹. Sabahattin Bey'in iddialarının tekzip edildiğini⁵⁰ belirten Rumili gazetesi, Sada-yı Millet'in İttihatçılara karşı maksatlı olduğunu ileri sürerek Dr. Nazım Bey'i savunuyordu⁵¹.

Sada-yı Millet, İttihatçıların Makedonya'da izledikleri politikaya da eleştiriler yöneltiyordu. Özellikle de Makedonya'da güvenlik ve asayiş sağlamak adına İttihatçılarınca uygulamaya konulan “çeteler kanunu”na ve Arnavutluk'taki isyanlar karşısında hükümetçe alınan önlemlere karşı çıkıyordu. Makedonya'da güvenlik ve asayişin sağlanması adına çeteler kanununu savunan İttihatçıların önde gelenlerinden Dâhiliye Nazırı Talat Bey'i eleştiren gazete, yasanın meşrutiyet ve anayasaya aykırı olduğunu belirtiyor ve olağanüstü önlemlere başvurulmasına karşı çıkıyordu⁵².

Sada-yı Millet, Osmanlı hükümetleri karşısında da zaman zaman sert bir muhalefet yürütüyordu. Hüseyin Hilmi Paşa Hükümeti'ni, Divan-ı Harb-i Örfî'nin kendilerine yönelik uyarısındaki tavrı nedeniyle eleştiren Sada-yı Millet gazetesi, Linç meselesiyle ilgili hükümete yönelttiği eleştiriler nedeniyle de süresiz olarak kapatılmıştı. Gazetenin kapatılmasına neden olan makalede Linç sorununun ülke için son derece önemli olduğu belirtiliyor, bu konunun bütün çıplaklığıyla anlatılacağı ifade ediliyordu. Gazeteye göre hükümetin

⁴⁸ “Şekavet-i Siyasiye”, Sada-yı Millet, 28 Nisan 1326 / 11 Mayıs 1910, No 162, s.1.

⁴⁹ “Rumili'ye”, Sada-yı Millet, 5 Mayıs 1326 / 18 Mayıs 1910, No 169, s.1.

⁵⁰ “Tekzib-i Resmî”, Tanin, 13 Mayıs 1910, No 609, s.3.

⁵¹ “İztırârî Bir Cevap”, Rumili, 8 Mayıs 1326, No 112, s.1.

⁵² “Çeteler Kanunu”, Sada-yı Millet, 7 Nisan 1326 / 20 Nisan 1910, No 141, s.1.

II. Meşrutiyet Döneminde İttihat ve Terakki Muhalifi Bir Gazete: Sada-yı Millet

aldığı kararlar, Irak'ın “kapısı” olan Basra körfezini ele geçirmek düşüncesindeki İngiltere, Fırat ve Dicle nehirleri üzerinde taşımacılık yapma hakkını ele geçiyordu. Sada-yı Millet, hükümetin dış politikada Üçlü İtilaf ve İttifak devletleri arasında gidip geldiğini, daha sonra ise İngiltere'nin desteğinin kazanılmaya çalışıldığını ileri sürüyordu. Buna göre “ya mükellef bir salonun köşesinde, yahut müdebdeb (gösterişli) bir sofranın bir tarafında” Linç konusuyla ilgili İngilizlere söz verilmişti. Ancak İngilizlere verilen bu sözün önemini “vükelâmız” daha sonra fark etmiş veya Yeni Gazete'nin kopardığı feryat “akıllarını başlarına getirmiş”ti. Böylece konu Meclis-i Mebusan'a getirilerek çözümlenmeye çalışılıyordu. Gazeteye göre hükümetin istediği biçimde imtiyazın verilmesi, vatanın çıkarlarına tümüyle aykırıydı⁵³.

Sada-yı Millet'te söz konusu makalenin yayımlanmasının ardından Dâhiliye Nezareti'nden Hareket Ordusu Kumandanlığı'na gönderilen bir yazıda; gazetenin Linç meselesiyle ilgili makalesinde vekiller hakkında “ihamet ve sarhoşluk” suçlamalarının yapıldığı belirtiliyor ve gazetenin “öteden beri ittihaz eylediği mesleği bir kat daha teşdid eylediği”ne (şiddetlendirme) vurgu yapılıyordu. Ayrıca yapılan soruşturmaya göre gazetenin yazarlarının çoğunun “ma'hûd” Serbestî gazetesinin yazarlarından oluştuğu belirtiliyor ve gazetenin kapatılması talep ediliyordu⁵⁴. Bu talep üzerine, daha önce de belirtildiği gibi, gazete kapatılmıştır.

Sada-yı Millet, yeniden yayımlanmaya başladığında Hüseyin Hilmi Paşa Hükümeti'nin yerini, Hakkı Paşa kabinesi almıştı. Sada-yı Millet yeni hükümetten beklentilerini de okuyucularıyla paylaşıyordu. Gazete yeni kabinenin iç ıslahata, öncelikle Osmanlı unsurları arasındaki birliği sağlayarak başlaması gerektiğini ileri sürüyordu. Ayrıca ülke yönetiminde “tevsi-i mezuniyet” kanununun yeni dönemde çıkarılmasını ve eğitime önem verilmesini istiyordu. Yeni kabinenin “umumun” güvenini kazandığını belirten gazetenin Hakkı Paşa Hükümeti konusunda ümitli olduğu görülüyordu⁵⁵. Bunun yanında gazete, yeni kabinenin programını diğer kabinelerin programlarına kıyasla başarılı buluyordu⁵⁶. Ancak hükümetin kurulması konusundaki tavrı nedeniyle İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni eleştirmekten de geri kalmamıştır. Çünkü gazeteye göre, Hüseyin Hilmi Paşa'nın yerine geçecek ismin kim olacağı

⁵³ “Fırat ve Dicle işinin, hükümetin istediği gibi hal ve tesviyesine razı olmak, devlet ve vatanın menâfi-i mukaddesesini menâfi-i hususîyyeye fedâ eylemek demektir”. “Mes’uliyet-i Vatan Namına: Linç Meselesi”, Sada-yı Millet, 16 Teşrin-i sani 1325 / 29 Kasım 1909, No 46, s.1.

⁵⁴ Dâhiliye Nezareti Muhaberat-ı Umumiye İdaresi (BOA-DH. MUI), 38-1/52.

⁵⁵ “Yeni Kabineden Beklediklerimiz”, Sada-yı Millet, 4 Kanun-ı sani 1325 / 17 Ocak 1910, No 48, s.1.

⁵⁶ “Kabinenin Programı”, Sada-yı Millet, 12 Kanun-ı sani 1325 / 25 Ocak 1910, No 56, s.1.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nce önceden belirlenip sultanın onayına sunulduğu için Osmanlı padişahının hakları çiğnenmişti⁵⁷.

Sada-yı Millet, bütçe meselesi nedeniyle ortaya çıkan bunalımda İbrahim Hakkı Paşa Hükümeti'nin kararsız ve şüpheli bir durumda bulunduğunu belirtiyordu. Ayrıca gazeteye göre hükümetin bulunduğu durum, İttihat ve Terakki Fırkası'ndaki karışıklık ve düzensizlikten kaynaklanıyorsa o takdirde fırka her türlü eleştiriyi hak etmekteydi. Hükümet bunalımının Avrupa'da da kötü etkiler yaratacağını belirten gazete, bu nedenle mevcut durumun kendilerini de endişeye sevk ettiğini dile getiriyordu⁵⁸. Hükümetin Anadolu halkının isteklerine kulak vermesi gerektiğini ifade eden Sada-yı Millet⁵⁹, 1910 yılında Arnavutluk'ta çıkan isyanın nedenlerini de Hakkı Paşa kabinesinin anlayamadığını ileri sürüyordu⁶⁰. Gazeteye göre Kosova Valisi gibi, görev yaptığı bölgenin gereksinimlerini ve adetlerini bilmeyen valilerle ülke idare edilemezdi. Ayrıca gazete, Arnavutluk'ta çıkan isyanı bastırmak için şiddet uygulandığını belirtiyor ve bunun ileride kötü sonuçlar doğurabileceğini de ifade ediyordu⁶¹.

Sada-yı Millet ve İtilâf-ı Anâsır Konusu

Sada-yı Millet gazetesinin yayınında en fazla önem verdiği konulardan birisi Osmanlı unsurları arasında uzlaşmanın sağlanmasıydı. Gazete bu amaç doğrultusunda bir yandan Osmanlı unsurları arasındaki yanlış anlaşılmalara ve soğukluğu ortadan kaldırmaya çalışmış, diğer yandan ise toplumlar arasındaki gerginliği artıracak haber ve yorumlara tepki göstermiştir. Sada-yı Millet'in bu nedenle sık sık diğer gazetelerle, özellikle de İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni destekleyen yayın organlarıyla, kalem kavgasına girdiği görülmektedir.

II. Meşrutiyet döneminde İttihat ve Terakki Cemiyeti ile gayrimüslim Osmanlı unsurları arasındaki ilişkilerde ortaya çıkan gerginliğin en önemli nedenlerinden birisini, Müslüman olmayan cemaatlerin haklarının ne olacağı konusu oluşturuyordu. İttihatçıların II. Meşrutiyet'in ilanından sonra tüm Osmanlı vatandaşlarını yasalar karşısında hak ve görevler açısından eşit kılma düşünceleri, özellikle Rum ve Ermeni toplumlarının cemaat önderleri tarafından tepkiyle karşılandı. Gayrimüslim cemaatlerin sözcüleri, Patriklerin sahip olduğu

⁵⁷ "Bizde Parlamentarizm Nasıl Tecellî Ediyor?", Sada-yı Millet, 22 Şubat 1325 / 7 Mart 1910, No 97, s.1.

⁵⁸ "Kabinenin Hal-i Hazırı", Sada-yı Millet, 20 Nisan 1326 / 3 Mayıs 1910, No 154, s.1.

⁵⁹ "Ahâli ve Bilhassa Anadolu Ahâlisi Hükümetten Ne İster?", Sada-yı Millet, 17 Kanun-ı sani 1325 / 30 Kasım 1909, no 61, s.1.

⁶⁰ "Hükümetin İzâhâtından Ne Anlaşıldı?", Sada-yı Millet, 23 Nisan 1326 / 6 Mayıs 1910, No 157, s.1.

⁶¹ "Arnavutluk Ahvâli", Sada-yı Millet, 13 Nisan 1326 / 26 Nisan 1910, No 147, s.1.

II. Meşrutiyet Döneminde İttihat ve Terakki Muhalifi Bir Gazete: Sada-yı Millet

haklara dokunulmasına karşı çıkıyor, eğitim ve askerlik alanında yapılacak düzenlemelerde de kendi önerilerinin dikkate alınmasını istiyordu.

Sada-yı Millet gazetesi de yayınlarında gayrimüslim cemaatlerin hakları konusuna geniş biçimde yer vererek dönemin iktidar partisi İttihat ve Terakki'nin uygulamalarına karşı çıkıyor ve "itilâf-ı anâsır"ın nasıl olması gerektiği konusunda görüşlerini kamuoyu ile paylaşıyordu. Gazeteye göre "itilâf-ı anâsır" için yanlış anlaşımaların ortadan kaldırılması gerekiyordu ve bu da ancak iyi niyet ve itidal sayesinde mümkün olabilirdi⁶². Sada-yı Millet, dönemin gayrimüslim basınında çokça kullanılan bir benzetme olan, Osmanlı Devleti'nin çeşitli ortaklardan oluşan bir şirket olduğu biçimindeki değerlendirmeyi hatırlatarak, ortaklar arasındaki uyumun şirketin menfaati adına önemli olduğunu belirtiyordu⁶³. Gazetede yer alan imzasız bir başka başmakalede ise Sada-yı Millet'in iki siyasî amacı olduğuna vurgu yapıyordu. Bunlar; "...birincisi artık bir daha zikredilmesine hacet kalmayan bir takım esbâb-ı husûsiyye ile husûle getirilen su-i tefehhümâtın (yanlış anlama) izâlesi (ortadan kaldırma) ve ikincisi de devletimizin mecd-i kadîminin (eski saygınlık) iadesi için elzem olan itilâf-ı anâsır" konularıydı⁶⁴.

Sada-yı Millet gazetesi, Osmanlı Hükümeti ile Rum Patrikhanesi arasında ayrıcalıklar konusunda ortaya çıkan anlaşmazlığın yanlış anlaşılmadan kaynaklandığını ileri sürüyordu. Gazeteye göre ortaya çıkan sorunun çözümü "anlaşmak ve dinlemek" olduğu halde bazı gazeteler işi büyüttükçe büyütüyorlardı. Hükümet ve Patrikhane arasındaki sorun konusunda hem Türkçe, hem de Rumca gazeteleri eleştiren Sada-yı Millet gazetesi, Rum Patriği'nin yapmış olduğu çeşitli açıklamaların kamuoyuna yanlış aktarıldığını belirtmekteydi⁶⁵. Gazete daha sonra, Rum Patriği Yovakim Efendi'nin imtiyazat-ı mezhebiye konusunda Osmanlı Hükümeti ile yapmış olduğu görüşmeyi sevinçle karşılamıştır. Kısa bir süre önce Rum Patriği hakkında gazetelerde olumsuz ifadeler yayımlandığını, hatta Patrikhane'nin yabancı bir ülkeye gönderileceğine dair haberlerin çıktığını hatırlatan Sada-yı Millet, hükümetle Rum Patriği arasındaki sorunun çözümlenmesi konusunda yaptıkları yayının mükâfatını aldıklarını belirtiyordu⁶⁶.

⁶² "İtilâfa Doğru", Sada-yı Millet, 1 Teşrin-i evvel 1325 / 14 Ekim 1909, No 1, s.1.

⁶³ "Tevhîd-i Amâl", Sada-yı Millet, 2 Teşrin-i evvel 1325 / 15 Ekim 1909, No 2, s.1-2.

⁶⁴ "Su-i Tefehhümâtın İzâlesinden Sonra Maksad-ı Âli-i Tâlimiz", Sada-yı Millet, 24 Teşrin-i evvel 1325 / 6 Kasım 1909, No 23, s.1.

⁶⁵ "Hakikat İlerliyor", Sada-yı Millet, 10 Teşrin-i evvel 1325 / 23 Ekim 1909, No 9, s.1.

⁶⁶ "Su-i Tefehhümâtın İzâlesinden Sonra Maksad-ı Âli-i Tâlimiz", Sada-yı Millet, 24 Teşrin-i evvel 1325 / 6 Kasım 1909, No 23, s.1.

Sada-yı Millet gazetesinin mezhepsel ayrıcalıklar konusunda Rum Patrikhanesi'ne destek vermesi⁶⁷, gazetenin Patrikhane tarafından yayımlandığına dair kamuoyunda söylentilerin ortaya çıkmasına yol açar. Gazete ayrıca, “acı yazıyor”, “sosyalist”, “taassup aleyinde” gibi kendileri hakkında ortaya atılan söylentileri yanıtlarken şöyle diyordu: “*Sada-yı Millet Allahın emrettiği, peygamberlerin tavsiye eylediği ittihat ve muhabbetten asla ayrılamaz. ‘Sada-yı Millet’ Patrikhane’nin gazetesi imiş? Olabilir! Ve şayet olmuş ise, bu, Sada-yı Millet’in dehrî (materyalist) olmadığına, ifrât-perver bulunmadığına delil olur... ‘Sada-yı Millet’ Osmanlılardan başka kimsenin malı değildir. Vicdandan başka kimseye tâbi değildir. Namustan başka bir âmir bilmez! Ma’a-mafîh, eğer Patrikhane’ye tâbi, anın gazetesi ise, bu da bir başka iftihâr, bu da bir şeref*”⁶⁸.

Osmanlı unsurları arasında uzlaşmanın sağlanması konusunda Sada-yı Millet gazetesi, özellikle eğitimin büyük bir rolü olacağını vurguluyordu. Bu nedenle Sada-yı Millet’in sütunlarında eğitimle ilgili haber ve makaleler geniş biçimde yer almaktaydı. Öyle ki gazete, “*Evlad-ı vatani yekdiğerine takrîb (yakınlaştırma) ve aralarında ihsâsât-ı samîmiyye-i meveddet-kârâne (samimi sevgi duyumları) ancak mekteplerde husûle gelebilir. Bizim ale’l-ıtlâk (genel olarak) âmâl-i terakki-perverânemiz ma’ârifimize mün’atuf (yönelen) olduğundan biz her şeyi evvelâ mektepten, saniyen mektepten salîsen yine mektepten bekleriz*” demektedir. Ayrıca Sada-yı Millet, farklı etnik, dinsel veya dilsel kökene sahip olması açısından Osmanlı toplum yapısına benzettiği Amerika’nın eğitim sisteminin örnek alınabileceğini ileri sürüyordu⁶⁹. İstibdat döneminde olduğu gibi meşrutiyet devrinde de eğitime gerekli önemin verilmediğini ileri süren gazete, verdiği örneklerle eğitim konusundaki eksikliklere hükümetin dikkatini çekiyordu⁷⁰. Sada-yı Millet gazetesine göre meşrutiyet öncesinde Türkler çocuklarını, yalnızca “kalem efendisi” olarak yetiştirmeye alışmışlardı, oysa meşrutiyet döneminde eğitim sisteminin yaşam mücadelesine uygun biçime getirilmesi gerekiyordu⁷¹.

⁶⁷ Sada-yı Millet gazetesi, imtiyazat-ı mezhebiyeye karşı çıkanları, yabancılara verilen ayrıcalıklara da karşı çıkmaya çağırıyordu. Bu nedenle gazete, “*Vatan-ı müşterekin sevgili evlatları arasında husûle gelmiş dargınlıklar, fuzalâ-yı kavmin tavassutu ve hükümetimizin der-kâr olan hüsn-i niyetiyle izâle edilir. Lakin bu ecnebî müdâhalâtuna devr-i meşrutiyette artık tahammül edemeyiz*” demektedir. “Her şeyden Evvel!”, Sada-yı Millet, 5 Teşrin-i evvel 1325 / 18 Ekim 1909, No 4, s. 1.

⁶⁸ “İnsaf! İnsaf!”, Sada-yı Millet, 27 Teşrin-i evvel 1325 / 9 Kasım 1909, No 26, s. 1.

⁶⁹ “Tevhîd-i Mekâtib, Tevhîd-i Anâsır”, Sada-yı Millet, 6 Teşrin-i evvel 1325 / 19 Ekim 1909, No 5, s. 1. Sada-yı Millet’in bu önerisi Rumca yayın yapan bazı gazetelerin tepkisini çekmiştir. “İyice Anlaşalım”, Sada-yı Millet, 9 Teşrin-i evvel 1325 / 22 Ekim 1909, No 8, s. 1.

⁷⁰ “Ma’ârif! Daima Ma’ârif!”, Sada-yı Millet, 28 Teşrin-i evvel 1325 / 10 Kasım 1909, No 27, s. 1.

⁷¹ “Ma’ârif Hakkında”, Sada-yı Millet, 24 Nisan 1326 / 7 Mayıs 1910, No 158, s. 1.

II. Meşrutiyet Döneminde İttihat ve Terakki Muhafızı Bir Gazete: Sada-yı Millet

Sada-yı Millet, Osmanlı unsurları arasında yakınlaşmanın sağlanması ve yanlış anlaşılmalardan ortadan kaldırılması için büyük önem atfettiği eğitim konusunda bir girişimde bulunmuştur. Gazete, Sultaniye ve Mülkiye mekteplerindeki Türk efendilerden Rumca'yı, Patrikhane'ye bağlı Fener Mekteb-i Kebiriyle Adadaki Ruhban ve Beyoğlu Rum Lisan mekteplerindeki Rum efendilerden Türkçeyi tamamıyla öğrenerek birinciliği kazanacak öğrencilere on lira değerinde birer altın saat hediye edeceğini duyurmuştur. Gazete bu ödülü, "itilâf ve ittihad-ı anâsır-ı Osmaniyenin ilk eser-i muvaffakiyyeti hatırası" olarak vereceğini ilan etmiştir⁷².

Sada-yı Millet gazetesi Osmanlı unsurları arasında yakınlaşmanın sağlanması açısından askerlik yükümlülüğünün gayrimüslim Osmanlı unsurları kapsayacak biçimde genişletilmesini de sevinçle karşılamıştır. Gazeteye göre "askerliğin umûm efrad-ı millete ta'mimi, memleketimizde şeref-i müsâvâtın ilk ilan-ı resmîsi, ilk misâkıdır". Ayrıca Sada-yı Millet'e göre birlik içinde olmayan ve vatanına karşı yiğitlik beslemeyen bir ulus için sağlam bir gelecek ve ciddi bir ilerlemeden söz edilemezdi. Bu nedenle gazete, Osmanlı unsurlarının asker ocağında bir araya gelmelerini gelecek adına büyük bir adım olarak değerlendiriyordu⁷³. Gazete asker alımlarıyla ilgili fermanların okunuşunu büyük bir coşkuyla karşıladığı gibi⁷⁴ Ankara Metropoliti Sofraniyos Efendi'nin Hıristiyan Osmanlı vatandaşlarına yönelik yaptığı konuşmanın metnini de yayımlayarak gayrimüslim Osmanlıların da düşüncelerine tercüman olmaya çalışmıştır⁷⁵.

Sada-yı Millet gazetesi, II. Meşrutiyet döneminde gayrimüslim cemaat önderleri ile İttihatçılar arasında sorun oluşturan, Müslüman olmayan Osmanlı askerlerinden ayrı bölükler oluşturulup oluşturulmaması meselesinde tavrını muhtelit birliklerden yana koymuştur. Gazete, bu konu hakkında Rum Patrikhanesi'nin resmî yayın organı olan Ekklesiastiki Alithia gazetesinde yer alan bir makalede geçen "Rum bölükleri" ifadesine "Niçin Osmanlı taburları demeyelim de, şu ve şu milletlerin şu ve şu bölükleri diyelim?" biçiminde tepki gösterirken konu hakkındaki kendi görüşünü şöyle açıklıyordu: "Binaenaleyh askerlik te'sîsâtında zarurî ve lazım görürüz, bütün anâsır, ta'limlerde, yemekte, alayda, seferde, hazarda bir, muhtelit (karışık) bulunmak üzere ayrı koğuşlarda yatmalıdır"⁷⁶.

⁷² "Hediyemiz", Sada-yı Millet, 19 Teşrin-i evvel 1325 / 1 Kasım 1909, No 18, s.1.

⁷³ "Ordumuzun Şanlı İstikbâli", Sada-yı Millet, 14 Teşrin-i evvel 1325 / 27 Ekim 1909, No 13, s.1.

⁷⁴ "Asker, Kur'a", Sada-yı Millet, 20 Teşrin-i evvel 1325 / 2 Kasım 1909, No 19, s.1.

⁷⁵ "Anâsır-ı Gayr-i Müslimenin Askerliği", Sada-yı Millet, 21 Teşrin-i evvel 1325 / 3 Kasım 1909, No 20, s.1.

⁷⁶ "Cümlelerin Maksudu Bir Ama Rivayet Muhtelif", Sada-yı Millet, 30 Teşrin-i evvel 1325 / 12 Kasım 1909, No 29, s.1.

Sada-yı Millet, Osmanlı unsurları arasında uzlaşmanın sağlanması açısından önemli gördüğü gayrimüslim Osmanlıların askere alınmaları konusunda gazetelere de sorumluluğun düştüğünü belirtiyor ve “ahenk-i ittihadı” bozacak yayınlara da tepki gösteriyordu. Rum askerlere Müslümanlar tarafından kötü davranıldığını, Hıristiyan askerlerin aç veya parasız bırakıldıklarını ileri süren Neologos gazetesinin yayınlarını itilâf-ı anâsır açısından sakıncalı bulan Sada-yı Millet, gazeteyi ve sahibini sert sözlerle eleştiriyordu⁷⁷. Yunanca yayın yapan Neologos gazetesine yönelik eleştirilerde bulunması, Sada-yı Millet’in bazı Rum okurlarınca tepkiyle karşılanmıştır. Gazetenin yayın çizgisinin değişmeye başladığını düşünen bazı okuyucuların, bu durum karşısındaki tepkilerini Sada-yı Millet gazetesine gönderdikleri mektuplarla dile getirdikleri görülmektedir. Gazete yönetimi ise bu iddiaya karşı çıkarak itilâf-ı anâsır doğrultusunda yayın yapmaya devam edeceklerini belirtiyordu⁷⁸.

Yukarıdaki örnekte de görüldüğü gibi Sada-yı Millet gazetesi, Osmanlı unsurları arasında yakınlaşmanın sağlanmasına yönelik haber ve yorumlar yayımlarken bu ilkeye aykırı hareket ettiğini düşündüğü gazetelere karşı da eleştirilerde bulunmaktan kaçınmıyordu. Gazetenin bu konuda özellikle İttihat ve Terakki Cemiyeti’ni destekleyen gazetelerden Tanin, Tasvir-i Efkâr ve Rumili gazeteleri ile sık sık kalem kavgalarına giriştiği görülmektedir. Sada-yı Millet örneğin, Tasvir-i Efkâr gazetesinin yazarlarından olan Şehbenderzade Ahmet Hilmi’nin gazetenin Varna muhabirinin verdiği bilgiye dayanarak kaleme aldığı makaleye büyük tepki göstermiştir. Tasvir-i Efkâr gazetesinin Varna muhabirine göre, Bulgar ve Rumlar arasında Makedonya’daki nüfuz bölgelerinin belirlenmesi ve Genç Türklere karşı hareket edilmesi konusunda görüşmeler yapılmaktaydı. Bu bilgiye dayanarak gazetenin yazarı Ahmet Hilmi Bey de habere konu olan grupları sert sözlerle eleştiriyordu⁷⁹. Sada-yı Millet gazetesi ise Manastır Rum Metropoliti’nin Bulgar Konsolosu’na Makedonya’nın paylaşılmasını önerdiği biçimindeki iddiaya karşı çıkarak Tasvir-i Efkâr gazetesini yalan haber yayımlamakla suçluyor ve Türklerle Rumların arasını bozmak isteyenlerin olduğunu ileri sürüyordu. Ayrıca Osmanlı

⁷⁷ “Fakat ‘Neologos’ ve Mösyö Vutiras bu kâbil neşriyat ile Rum vatandaşlarımıza hıdmet, iyilik değil, bilâkis fenalık ve hıyânet ediyorlar. Zira böyle makaleler, hiçbir tahkike lüzum görülmeyerek neşrolunan böyle havâdis ve ihbârât Rumların henüz pek mübtedisi oldukları hayat-ı askeriyede şevk ve heveslerini kesredebilir. Ve bu gayreti kıracak her şey bizim nazarımızda garazdır, hıyânet ve hatta cinayettir”. “Ahenk-i İttihadı Bozmayalım”, Sada-yı Millet, 10 Mart 1326 / 23 Mart 1910, No 113, s.1.

⁷⁸ “Mesleğimize Dair”, Sada-yı Millet, 18 Mart 1326 / 1 Nisan 1910, No 121, s.1.

⁷⁹ Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi, “Balkan Entrikalarında Yunan-perest Gafillerin Hisse-i Faaliyeti”, Tasvir-i Efkâr, 21 Şubat 1910, No 262, s.1.

II. Meşrutiyet Döneminde İttihat ve Terakki Muhalifi Bir Gazete: Sada-yı Millet

unsurları arasındaki birliğin lafla kurulamayacağını belirten Sada-yı Millet, bu konuda gazetelere düşen görevleri de hatırlatıyordu⁸⁰. Ahmet Hilmi Bey'in söz konusu iddialarını yineleyerek Makedonya'daki Rum ve Bulgarlar arasındaki görüşmelere bazı Rum mebusların da aracılık yaptığını ileri sürmesi⁸¹, Sada-yı Millet gazetesince bütün Rum milletine yönelik bir ihanet suçlaması olarak değerlendirilmiş ve gazete, konuya bütün Osmanlı kamuoyunun dikkatini çekmeye çalışmıştır⁸². Sada-yı Millet, Tasvir-i Efkâr gazetesinin Bulgar ve Rumlara yönelik suçlamalarının tüm Osmanlılığa karşı yöneltildiğini düşünüyor ve "Osmanlılık" hakkındaki kendi görüşünü açıklıyordu⁸³.

Sada-yı Millet, Tasvir-i Efkâr gazetesi ile giriştiği bu kalem kavgasında Tanin gazetesini ve başyazarı Hüseyin Cahit Bey'i de sessiz kalmakla suçluyordu. Çünkü Tasvir-i Efkâr gazetesinin, Meclis-i Mebusan'da bulunan bazı Rum mebusları ihanet içinde olmakla suçlaması, Hüseyin Cahit Bey'in de dâhil olduğu Osmanlı mebuslarına yöneltilmiş bir suçlamaydı ve buna tepkisiz kalmamazdı⁸⁴. Sada-yı Millet sonraki günlerde de itilâf-ı anâsıra aykırı olduğunu düşündüğü Tanin gazetesinin bazı haber ve yorumlarına da tepki göstermiştir. Örneğin Tanin gazetesinin "Makedonya'da Çeteler Kanunu" başlığıyla Yunan komitelerinin Makedonya'daki faaliyetlerine dair yayımladığı haberde yer alan belgelerin gerçek dışı olduğunun ortaya çıktığını belirten Sada-yı Millet, gazeteyi yalan ve düzmece belgelerle haber yapmakla ve Osmanlı unsurlarını karşı karşıya getirmekle suçluyordu⁸⁵. Tanin ise habere konu olan belgelerin düzmece olduğunun ortaya çıkmasında kendi suçlarının

⁸⁰ "İttihad ve itilâf-ı anâsır şarkılarını her gün manasız bir şarkı gibi tagannî etmek bu gayeye vusûl için kâfi değildir. Anın ahkâmına, levazımına da riayetkâr olarak, mucib-i nifâk ve tefrika-ı erâcif ve vehmiyyâtın neşr ve telkînine, her ne mukâbilinde olursa olsun, alet olmamak icab eder". "İttihad-ı Anâsır Nasıl Olur?", Sada-yı Millet, 10 Şubat 1325 / 23 Şubat 1910, No 85, s.1.

⁸¹ Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi, "Teşebbüsât-ı İttihad-şikenânenen Bir Numûne Daha", Tasvir-i Efkâr, 24 Şubat 1910, No 265, s.1.

⁸² "Hükûmete, Efkâr-ı Umûmiyyeye, Herkese...", Sada-yı Millet, 12 Şubat 1325 / 25 Şubat 1910, No 87, s.1.

⁸³ "Osmanlı unvanı altında Türk kendi Türklüğünü, Arap kendi Araplığını, Arnavut kendi Arnavutluğunu, Rum Rumluğunu, Bulgar Bulgarlığını, Ermeni Ermeniliğini tamamen muhafaza edecektir. 'İttihat' unvanı altında pek ba'id ve bunun haricinde hülyalara kapılanlara hiçbir zaman taraftar olmayacağız", "Şayan-ı Takib Bir Mesele ve Bir Hezimet", Sada-yı Millet, 14 Şubat 1325 / 27 Şubat 1910, No 89, s.1.

⁸⁴ "Tanin Gazetesine", Sada-yı Millet, 14 Şubat 1325 / 27 Şubat 1910, No 89, s.2.

⁸⁵ "Memleketimizde Osmanlılığın menaft'i, tamamiyyet-i mülkiyesi hilâfına her ne teşebbüs varsa imhâ olunmalı, fesat her ne taraftan gelirse gelsin, asayîşi tehdit edenler hangi unsura mensup olursa olsun, bî-rahmâne kafaları ezilmelidir. Fakat ahâli-i mutî'a, ahâli-i sadıkânenin hiçbir sûretle rencide edilmesini, hakikî Osmanlıların hiçbir sûretle iz'ac edilmesini, hamiyetlerinden, hamiyet-i Osmaniyelerinden şüphle edilmesini kabul edemeyiz". "Yaşasın İttihat... Yaşasın Adalet", Sada-yı Millet, 21 Şubat 1325 / 6 Mart 1910, No 96, s.1.

bulunmadığını iddia ediyor ve Sada-yı Millet gazetesinin suçlamalarını reddederek “*Dünyada en büyük medar-ı iftiharımız Serbestilerin, Volkanların, Sada-yı Milletlerin düşmanlığını kazanmış olmaktadır*” diyordu⁸⁶.

Osmanlı unsurları arasındaki uzlaşma ve yakınlaşmaya aykırı yayın yapması nedeniyle Sada-yı Millet gazetesinin eleştirilerine hedef olan bir diğer gazete ise Ethem Ruhi Bey tarafından Filibe’de yayımlanmakta olan Balkan gazetesiydi. Balkan gazetesinin Osmanlı unsurları hakkında kullanmış olduğu söylemden rahatsız olan Sada-yı Millet gazetesinde hem Balkan gazetesini, hem de başyazarı Ethem Ruhi Bey’i sert şekilde eleştiren haber ve yorumlara yer verildi⁸⁷. Balkan gazetesi de diğer İttihatçı gazeteler gibi, Sada-yı Millet’i Patrikhane’nin ve Etniki Etery’a’nın gazetesi olmakla suçluyordu⁸⁸.

Sada-yı Millet’te Ele Alınan Diğer Konular

Sada-yı Millet gazetesi, yayınlarında siyasî konulara ağırlık verse de Osmanlı toplumsal ve kültürel yaşamına dair haber ve yorumlara da yer ayırıyordu. Gazetenin okuyuculardan gelen çeşitli makale ve mektuplara sütunlarında yer vermiş olması, gazetede yazı çeşitliliğini artırmış ve okuyucunun karşısına zengin bir içerikle çıkılmasını sağlamıştır.

Sada-yı Millet gazetesinde II. Meşrutiyet dönemi düşünce dünyasının ve sosyalist hareketin önemli isimlerinden birisi olan Baha Tevfik Bey’in⁸⁹ makale ve çevirilerinin yer aldığı görülmektedir. Gazetenin 4. sayısında yer alan “Sosyalizm” başlıklı makalesinde Baha Tevfik, Alman meclisinde yer alan bir ismin değerlendirmelerine karşı sosyalizmi savunuyordu. Baha Tevfik’e göre “*Medeniyete, medeniyet-i hakikiyyeye doğru atılacak ilk hatve (adım) amelenin maddî bir sefaletten kurtarılmasıyla kabil olur. Çünkü maddî olan her hadisenin ma’nevîyyat üzerindeki te’sîr-i azîmi kat’iyyen inkâr olunamaz. İşte sosyalizm insaniyetin adalete karşı bu tahallus-ı (özgür olma) terakki-perverâneyi tazammun eden (içeren) ilk dava-yı hakikisidir ki muvafakkiyyeti aşîkâr*”dı⁹⁰.

Baha Tevfik Bey’in Sada-yı Millet gazetesinde ayrıca çeşitli tiyatro eleştirileri de yayınlanır. Baha Tevfik ilk olarak Ali Ekrem Bey’in yazarı olduğu “Baria” isimli oyunun değerlendirmesini yapmıştır⁹¹. Daha sonra ise Dar’üt

⁸⁶ “Sada-yı Tezvir”, Tanin, 7 Mart 1910, No 542, s.3.

⁸⁷ “Balkan Gazetesi ve Ethem Ruhi Bey”, Sada-yı Millet, 5 Nisan 1326 / 18 Nisan 1910, No 139, s.1-2; “Yine Balkan”, Sada-yı Millet, 12 Nisan 1326 / 25 Nisan 1910, No 146, s.3; “Ethem Ruhi’nin Terceme-i Hâli”, Sada-yı Millet, 15 Nisan 1326 / 28 Nisan 1910, No 149.

⁸⁸ “Sada-yı Millet mi, Yoksa Bizans İleti mi?”, Balkan, 7 Nisan 1326, No 1025, s.3-4.

⁸⁹ Baha Tevfik Bey’in II. Meşrutiyet dönemi düşünce dünyasındaki yeri ve önemi hakkında bilgi için bkz. Alkan 1988, s.41-49.

⁹⁰ Baha Tevfik, “Sosyalizm”, Sada-yı Millet, 5 Teşrin-i evvel 1325 / 18 Ekim 1909, No 4, s.3.

⁹¹ Baha Tevfik, “Baria”, Sada-yı Millet, 24 Şubat 1325 / 9 Mart 1910, No 99, s.3.

II. Meşrutiyet Döneminde İttihat ve Terakki Muhalifi Bir Gazete: Sada-yı Millet

Temsil-i Osmanî adıyla kurulmuş olan tiyatro kumpanyasının ilk gösterisi olan “İkinci Ramses” isimli oyunu⁹² ve bir Amerikalı kadın yazar tarafından kaleme alınmış olan “Adâlet ve Uhuvvet Hanımlar İçin de Olmalı” isimli oyunu⁹³ değerlendiren makaleler kaleme almıştır. Ayrıca Baha Tevfik Bey’in Tolstoy’un yapıtından yaptığı çeviri, Sada-yı Millet gazetesinde “Ba’sü Ba’del-mevt” adıyla tefrika olarak yayımlanmıştır⁹⁴.

Bunun yanında gazetenin özellikle ilk sayılarında gerek dünyada gerekse Osmanlı ülkesindeki sosyalist ve feminist harekete dair haber ve yorumlara yer verilir. Özellikle ülkesindeki baskıcı rejime ve krallık yönetimine karşı mücadelesiyle bilinen ünlü İspanyol anarşist yazar Francisco Ferrer’in idam edilmesini Sada-yı Millet gazetesi büyük bir üzüntüyle karşılar. İdamının ardından Ferrer’in fotoğrafını ilk sayfasında yayımlayan Sada-yı Millet gazetesi, yaptığı açıklamayla “*Büyük sosyalist ‘Ferrer’in’ bütün âlem-i medeniyeti gark-ı hüzn ve matem eyleyen idam-ı nâ-hakından (haksız) dolayı tekmil insaniyet-i müştereke namına ‘Sada-yı Millet’ dahi protesto eder. Ve müteveffânın aile-i keder-didesine beyan-ı ta’ziyet (baş sağlığı) eyle*”⁹⁵. Ferrer’in idamıyla ilgili haber ve yorumlara sonraki günlerde de yer verilir⁹⁶. Sada-yı Millet ayrıca “sosyalizm efkârının mürevvici olmak üzere” yayımlanmaya başlayan İştirak gazetesine de yayın hayatında başarılar dilemiştir⁹⁷.

Sada-yı Millet’te sıkça ele alınan bir diğer konu ise Osmanlı hanımlarının hakları ve feminizm konusu olmuştur. Bu konuda gerek gazetenin yazarlarınca, gerekse okuyucular tarafından çok sayıda makale yayımlanır. Osmanlı kadın hakları konusunda Şükûfe Nihal’in Sada-yı Millet’te “Ye’s ve Hırmân” (ümitsizlik) başlığıyla yayımladığı makale bir tartışmayı başlatır. Osmanlı ülkesinde kadınlara erkekler kadar değer verilmediğini, eğitimlerinin önemsenmediğini çarpıcı ifadelerle anlatan Şükûfe Nihal’in makalesinden sonra Sada-yı Millet gazetesi de yorum yapar. Söz konusu durumda kadınların da

⁹² Baha Tevfik, “Dar’üt Temsil-i Osmanî ve İkinci Ramses”, Sada-yı Millet, 5 Mart 1326 / 18 Mart 1910, No 108, s.3.

⁹³ Baha Tevfik, “Adâlet ve Uhuvvet Hanımlar İçin de Olmalı”, Sada-yı Millet, 12 Mart 1326 / 25 Mart 1910, No 115, s.3.

⁹⁴ Söz konusu tefrikanın çevirilerini önce gazetenin yazarlarından olan Hüseyin Kâmi Bey, Sada-yı Millet’in 22 Teşrin-i evvel 1325 / 4 Kasım 1909 tarihli 21. sayısından itibaren yapmaya başlamıştır. Baha Tevfik ise gazetenin yeniden yayımlanmaya başladığı 4 Kanun-ı sani 1325 tarihli 48. sayıdan itibaren söz konusu çevirileri gerçekleştirmiştir. “Ba’sü Ba’del-mevt”, Sada-yı Millet, 4 Kanun-ı sani 1325 / 17 Ocak 1910, No 48, s.2.

⁹⁵ Sada-yı Millet, 7 Teşrin-i evvel 1325 / 20 Ekim 1909, No 6, s.1; “Sosyalizmin Te’sirâtı, Ferrer’in Ölümü”, Sada-yı Millet, 7 Teşrin-i evvel 1325 / 20 Ekim 1909, No 6, s.3.

⁹⁶ Ebul Neriman, “Ferrer”, Sada-yı Millet, 10 Teşrin-i evvel 1325 / 23 Ekim 1909, No 9, s.3.

⁹⁷ “İştirak Gazetesi”, Sada-yı Millet, 14 Şubat 1325 / 27 Şubat 1909, No 89, s.4.

suçu bulunduğunu ileri süren gazeteye göre, Osmanlı kadınları kendileri için yayımlanmakta olan gazete ve dergilere gerekli ilgiyi göstermiyordu, hatta Avrupa’da bile kendisine önemli bir yer edinebilecek olan “Mahasin” dergisi hak ettiği yardımı görememekteydi⁹⁸. Gazetede Afife Hikmet imzasıyla yayımlanan başka bir makalede ise Şükûfe Nihal’in değerlendirmelerine destek olunuyor ve kişisel girişim eksikliğinden yakınılıyordu. Afife Hikmet’e göre artık ağlamak zamanı geçmişti ve kadınlar başkalarını beklemeden kendileri girişimlerde bulunmalıydılar⁹⁹.

Kadın meselesi konusunda artan ilgi üzerine Sada-yı Millet gazetesi, kadınların hak ve görevlerinin ne olduğunu ortaya koyabilmek için Avrupa feminizminin esaslarını içeren Madam O. La Guerre’in bir eserinin çevirisini yayınlamaya başlar¹⁰⁰. Ayrıca Şükûfe Nihal, Sada-yı Millet gazetesinin kendi makalesi hakkındaki yorumuna yanıt vererek konu hakkındaki tartışmayı sürdürür¹⁰¹. Gazetenin sonraki sayılarında da kadınların sorunlarına dair farklı görüşler ileri sürülür¹⁰².

Sada-yı Millet gazetesinde sıkça işlenen konulardan birisi de vilayetlerdeki ve özellikle de Anadolu’daki halkın durumu ve yaşadıkları sorunlardı. Gazete bu konuda çeşitli haber ve yorumlar yayınladığı gibi halktan gelen şikâyet mektuplarına da sütunlarında yer veriyordu. Gazeteye göre Anadolu, meşrutiyetin ne olduğunu tam olarak anlayamamıştı ve bu durum esnafın engel olmasından ve hükümetin yavaşlığından kaynaklanmaktaydı. İstanbul halkının, Anadolu’nun olanaklarını kullanmasına engel olduğunu belirten Sada-yı Millet, bu konuda sorumluluğun İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne ve onun şubelerine ait olduğunu ileri sürüyordu. Gazeteye göre “*Tevsi-i mezuniyet-i idarî kabul edilse, halk meşrutiyetin ne demek olduğunu tamamiyle ihâta etse (anlamak) bu felaketlerin, bu musibetlerin hiçbiri vuku bulmaz*”dı¹⁰³. Sada-yı Millet gazetesine göre, vilayetlerdeki ve Anadolu’daki halkın yaşadığı sorunlar, memurların görev yaptıkları bölgeleri tanımamaları ve gerekli vasıflara sahip olmamalarından kaynaklanıyordu. Ayrıca gazete, Anadolu

⁹⁸ Şükûfe Nihal, “Ye’s ve Hirmân”, Sada-yı Millet, 9 Teşrin-i evvel 1325 / 22 Ekim 1909, No 8, s.2.

⁹⁹ Afife Hikmet, “Hanımlarımız”, Sada-yı Millet, 11 Teşrin-i evvel 1325 / 24 Ekim 1909, No 10, s.4.

¹⁰⁰ “Kadınlarımız”, Sada-yı Millet, 15 Teşrin-i evvel 1325 / 28 Ekim 1909, No 14, s.3;

“Kadınlarımız”, Sada-yı Millet, 16 Teşrin-i evvel 1325 / 29 Ekim 1909, No 15, s.3;

“Kadınlarımız”, Sada-yı Millet, 19 Teşrin-i evvel 1325 / 1 Kasım 1909, No 18, s.3.

¹⁰¹ “Hanımlarımız, Afife Hikmet Hanım Efendiye”, Sada-yı Millet, 22 Teşrin-i evvel 1325 / 4 Kasım 1909, No 21, s.4.

¹⁰² A. Adli, “Hukuk-ı Nisvâna Dair”, Sada-yı Millet, 26 Teşrin-i evvel 1325 / 8 Kasım 1909, No 25, s.3; Dumna Y. Yosefidi, “Kadın Mektupları, Garnitür”, Sada-yı Millet, 29 Teşrin-i evvel 1325 / 11 Kasım 1909, No 28, s.4.

¹⁰³ “Anadolu’nun Sebeb-i Felâketi”, Sada-yı Millet, 12 Teşrin-i sani 1325 / 25 Kasım 1909, No 42, s.1.

II. Meşrutiyet Döneminde İttihat ve Terakki Muhalifi Bir Gazete: Sada-yı Millet

halkının yolları olmadığından, mültezimler elinde ezildiğinden, eşraf ve mütagallibenin memurlar aracılığıyla istediklerini yaptığından ve bunlar hakkındaki şikâyetlerin de sonuçsuz kaldığından söz ediyordu¹⁰⁴. Anadolu'nun var olan durumunun yorgunluk, hastalık ve yoksulluktan başka bir şey olmadığını belirten Sada-yı Millet gazetesi, bu durumun değişiminde demiryollarının büyük bir önemi olacağını belirtiyor ve demiryolları sayesinde Anadolu kentlerinin refah ve servetinin artacağını vurguluyordu¹⁰⁵.

Anadolu'nun durumunu değerlendiren Sada-yı Millet gazetesinde zaman zaman Anadolu kentlerinden gelen şikâyet mektuplarına yer veriliyor ve yetkililerin ilgili konuya dikkati çekiliyordu. Gelen mektuplarda; yolların ve demiryollarının yetersizliği ve halkın meşrutiyet rejiminden beklediğini bulamadığından¹⁰⁶, posta ve telgrafların zamanında kendilerine ulaşmadığından¹⁰⁷, kaymakamlığa yönelik başvurularının meşrutiyet öncesi dönemde olduğu gibi hâlâ perde arkasından dinlendiğinden¹⁰⁸ söz ediliyordu.

Sada-yı Millet gazetesinin sütunlarında yer ayırdığı bir diğer konu ise edebî faaliyetlerdi. Çünkü gazetenin başyazarı olan Ahmet Samim Bey ile gazetenin yazarlarından olan Şahabettin Süleyman Beyler dönemin ünlü edebiyat topluluğu olan Fecr-i Âtî Encümeni'nin kuruluşunda yer alan isimlerdendi¹⁰⁹. Bu nedenle gazetede zaman zaman edebiyat haberlerine veya Fecr-i Âtî Encümeni'nin açıklamalarına yer veriliyordu. Örneğin ünlü şair Tevfik Fikret'in Mekteb-i Sultani Müdürlüğü'nden istifası ve yerine Salih Zeki Bey'in görevlendirilmesi hakkında Maarif Nezareti'nin gazetelerde yayınlanan beyannamesinde yer alan "Bir âlimin bir şaire tercih" edildiği biçimindeki ifadeye encümenin tepkisi Sada-yı Millet gazetesinden kamuoyuna duyurulmuş ve bir şairin aynı zamanda bir "âlim" de olabileceği hatırlatılmıştır¹¹⁰. Bunun yanında gazetenin yazarlarından olan Şahabettin Süleyman Bey'in çeşitli edebiyat yazıları veya hikâyeleri de gazetede yayınlanmıştır¹¹¹.

¹⁰⁴ "Ahâlî ve Bilhâssa Anadolu Ahâlîsi Hükümetten Ne İster?", Sada-yı Millet, 17 Kanun-ı sani 1325 / 30 Ocak 1910, no 61, s.1.

¹⁰⁵ "Yine Anadolu", Sada-yı Millet, 17 Şubat 1325 / 2 Mart 1910, No 92, s.1.

¹⁰⁶ Hasan Rauf, "Anadolu Neler Bekliyor?", Sada-yı Millet, 22 Mart 1326 / 4 Nisan 1910, No 125, s.4.

¹⁰⁷ "Samsun'dan Bir Mektup", Sada-yı Millet, 5 Nisan 1326 / 18 Nisan 1910, No 139, s.3.

¹⁰⁸ Vasilaki Greygoridi, "Varaka, Ayvalık Kaymakamı İbrahim Hakkı Bey'e", Sada-yı Millet, 23 Şubat 1325 / 8 Mart 1910, No 98, s.3.

¹⁰⁹ Hatta Fecr-i Âtî'nin ilkesi haline gelen "Sanat şahsî ve muhteremdir" ifadesinin de Şahabettin Süleyman Bey'e ait olduğu bilinmektedir. Şen 2009, s. 1341-1342.

¹¹⁰ "Fecr-i Âtî Encümeni-i Edebîyesinden", Sada-yı Millet, 29 Mart 1326 / 11 Nisan 1910, No 132, s.2.

¹¹¹ Şahabettin Süleyman, "Temâşâyâ Dair", Sada-yı Millet, 1 Şubat 1325 / 14 Şubat 1909, No 76, s.3; "Tenkîd ve Tahlîl", Sada-yı Millet, 6 Şubat 1325 / 19 Şubat 1910, No 81, s.3, "Gölgeler ve Hakikatler", Sada-yı Millet, 22 Şubat 1325 / 7 Mart 1910, 97, s.3.

Sada-yı Millet gazetesi dış politikayla ilgili konulara da sütunlarında sıkça yer vermiştir. Gazete, özellikle Bulgaristan ve Rusya'nın izlediği politikaya eleştiriler yöneltiyor ve Osmanlı Devleti'nin çıkarlarını gözetken bir tutum izliyordu. Sada-yı Millet gazetesine göre Rusya, Osmanlı ülkesinde baskıcı rejimin yıkılıp meşruti düzenin kurulmasına rağmen eski planlarından vazgeçmemişti. Gazete İttihatçı yönetimin Makedonya'da uygulamaya başladığı çeteler kanunu sonrasında Bulgar Hükümeti'nin savaş hazırlıklarına girişmesini de Rusya'nın etkisine bağlıyordu ve Osmanlı Hükümeti'ni hem Sofya, hem de Petersburg nezdinde girişimlerde bulunmaya çağırıyordu¹¹². Ayrıca gazete Avusturya Dışişleri Bakanının Panslavizm hakkındaki sözlerini Osmanlılık açısından olumlu buluyordu. Sada-yı Millet'e göre Osmanlı Avrupa'sında Balkan hükümetleri ve özellikle Bulgaristan dışında Osmanlı Devleti için bir tehdit bulunmuyordu¹¹³. Gazete ayrıca Rusya'yı Balkanlar'da Osmanlı Devleti aleyhinde politika izlememesi konusunda uyarmaktaydı¹¹⁴.

Sada-yı Millet Gazetesi ve Girit Sorunu

Sada-yı Millet gazetesi başyazarı Ahmet Samim Bey'in öldürüldüğü ve gazetenin kapandığı süreçte Osmanlı kamuoyunu en fazla meşgul eden konu, Girit sorunuydu. Dolayısıyla Ahmet Samim Bey'in, İttihatçılar tarafından işlendiğine inanılan bir cinayete kurban gitmesinde Sada-yı Millet gazetesinin Girit sorununda izlemiş olduğu yayın çizgisinin etkisinin olup olmadığının dikkate alınması gerekir. Çünkü yukarıda da vurgulandığı üzere, İttihatçı basın Sada-yı Millet gazetesinin "Yunan" çıkarlarına hizmet etmek üzere Rum Patrikhanesi tarafından yayınlanmakta olduğunu ileri sürüyordu. Osmanlı kamuoyunun en hassas olduğu konulardan birisi olan Girit sorununda Sada-yı Millet gazetesinin egemen görüşe aykırı bir tavır takınması, İttihatçılar tarafından "vatana ihanet" suçlamalarının yapılmasına neden olacaktı.

Sada-yı Millet gazetesi ilk sayılarından itibaren Girit sorunu hakkında yaptığı yorumlarda adanın Osmanlı olarak kalmasının önemi üzerinde duruyordu¹¹⁵. Gazetenin yazarlarından olan Süleyman Fethi Bey, Girit sorununun büyük devletler tarafından çözümleneceğini belirtiyor ve dış politikada becerikli bir siyaset izlenirse Osmanlıların adadaki haklarının korunabileceğini ileri sürüyordu. Ona göre, Osmanlı Hükümeti'ne bağlı kalmak ve Osmanlı padişahının haklarını korumak koşuluyla adaya geniş bir özerklik

¹¹² "Rus Diplomatları Ne Yapmak İstiyorlar? Sofya Kabinesi ve Mösyö Danef", Sada-yı Millet, 14 Kanun-ı sani 1325 / 27 Ocak 1910, No 58, s.1.

¹¹³ "Kont Darental, Rusya Ve Biz", Sada-yı Millet, 18 Kanun-ı sani 1325 / 31 Ocak 1910, No 62, s.1.

¹¹⁴ "Rusya ve Balkanlar", Sada-yı Millet, 27 Şubat 1325 / 12 Mart 1910, No 102, s.1.

¹¹⁵ "Girit", Sada-yı Millet, 18 Teşrin-i evvel 1325 / 31 Ekim 1909, No 17, s.3.

II. Meşrutiyet Döneminde İttihat ve Terakki Muhalifi Bir Gazete: Sada-yı Millet

verilmeliydi ve Osmanlı Hükümeti'nce öne sürülecek böyle ılımlı bir öneri büyük devletler tarafından da destek görecekti¹¹⁶.

Sada-yı Millet gazetesi, Yunanistan'ın hiçbir zaman Osmanlı Devleti'ne karşı hareket etmek istemediğini, tam tersine geleceğini Osmanlılarla ittifak etmekte veya uzlaşmakta gördüğünü belirtiyordu. Gazeteye göre "Balkan ittifadı"nın kurulmaya çalışıldığı günlerde Yunanistan, bu girişimin Osmanlılardan daha çok kendi zararına olacağını farkına varmıştı. Bu nedenle de Yunanistan'ın mevcut durumu Osmanlılarla iyi geçinmekten başka bir politikanın uygulanmasına uygun değildi¹¹⁷. Nitekim gazeteye göre, Yunanistan'daki Dragomis kabinesinin Osmanlı Hükümeti'ne yaptığı açıklamada, Giritlilerin toplanacak olan Yunan Milli Meclisi'ne katılmalarına izin vermeyeceklerini bildirmiş olması önemli bir gelişmeydi¹¹⁸.

Sada-yı Millet gazetesi, Girit Meclisi'ndeki milletvekillerinin Yunan kralına bağlılık yemini etmelerinden sonra gittikçe gerginleşen Girit sorununa sütunlarında daha fazla yer ayırmaya başlar. Aynı süreçte Osmanlı ülkesinin birçok kentinde Giritlilerin bu tutumunu protesto eden mitingler düzenleniyor ve Yunan mallarına karşı boykot uygulanıyordu. "Ya Girit, Ya Ölüm" sloganlarının atıldığı ve Yunanistan karşıtı bir siyasal iklimin oluştuğu günlerde, Sada-yı Millet gazetesi de konuya Osmanlılık açısından yaklaşıyordu. Gazete diğer Osmanlı gazetelerinin yaptığı gibi, Osmanlı ülkesinin değişik kentlerinde düzenlenen mitinglerde alınan kararları okuyucularına aktarıyor ve Girit sorununda İttihatçı basına çok uzak olmayan bir yayın çizgisi izliyordu.

Gazeteye göre Giritlilerin "hareket-i mecnunâne ve asiyan"leri ile Yunan kralına sadakat yeminine davet edilmeleri konuyu kızıştırmıştı. Osmanlı Hükümeti'nin büyük devletler nezdinde Girit adasındaki gelişmeleri protesto ettiğini hatırlatan Sada-yı Millet, buna rağmen adada Osmanlı hukukuna aykırı uygulamalara devam edildiğini belirtiyordu. Girit hükümetinin başına geçen Venizelos'u "hayalperest" olarak nitelendiren gazete, onun da Yunan kralına bağlılık yemini etmesini şu sert sözlerle eleştiriyordu: "*Artık bu meselede Osmanlıların sabır ve tahammülü kalmadı ve kalamaz. Düvel-i hamiyane ne yapacaklarsa bir an evvel yapsınlar. Yok bir şey yapmaktan, hukuk-ı mukaddese-i Osmaniye'yi müdafaa'dan aciz veyahut bu hukuka karşı lâ-kayd bulunuyorlarsa bunu bilâ-tereddüd ilan etsinler. Çünkü biz Girit üzerinde haiz olduğumuz hukuk-ı sariha ve mukaddeseyi, hukuk-ı hâkimiyetimizi müdafaa ve te'mine herçî-bâd-âbâd (ne olursa olsun) hazır ve hem de kadiriz*"¹¹⁹.

¹¹⁶ Süleyman Fethi, "Girit Meselesi", Sada-yı Millet, 21 Teşrin-i evvel 1325 /3 Kasım 1909, No 20, s.1.

¹¹⁷ "Devlet-i Âliyye – Yunanistan", Sada-yı Millet, 23 Kanun-ı sani 1325 / 5 Şubat 1910, No 67, s.1.

¹¹⁸ "Düvel-i Hamiyane ve Girit", Sada-yı Millet, 2 Şubat 1325 / 15 Şubat 1910, No 77, s.1.

¹¹⁹ "Girit Meselesi Ne Olacak ?", Sada-yı Millet, 7 Mayıs 1326 / 20 Mayıs 1910, No 171, s.1.

Gazete sonraki günlerde de Girit sorununda heyecanlı değerlendirmelere devam etmiştir. Büyük devletleri ve özellikle de Osmanlı Hükümeti'ni Girit konusunda harekete geçmeye çağıran gazete “idare-i maslahat” politikasının terk edilmesini ve adada Osmanlı egemenliğinin kurulmasını istiyordu. Sada-yı Millete göre “... *hak uğruna ilan olunan harbler, hak uğruna akan ve atılan kanlar meşru*”ydü¹²⁰.

Sada-yı Millet gazetesinin başyazarı Ahmet Samim Bey'in öldürülmesinden iki gün önce yayımlanan başyazıda da Girit konusu ele alınıyor ve sorunun tarihsel gelişimi okuyuculara aktarılıyordu. Gazeteye göre Güney Avrupa barışını tehdit eden Girit sorununda büyük devletlerin ve devri istibdadın rolü bulunuyordu. Abdülhamit “hükümet-i miskiniyesini bile” Yunanistan'a karşı savaş açmaya iten Girit sorunu, savaşın Osmanlılar tarafından kazanılmasına rağmen onların istediği biçimde çözüme kavuşturulmamıştı. Büyük devletlerin “hasta adam”ın canlanacağını akıllarından geçirmedigine dikkat çeken gazete, meşrutiyetin ilanından sonra Girit konusunda köylere varıncaya kadar düzenlenen mitinglerde bütün Osmanlıların “Ya Ölüm! Ya Girit!” dediğini belirtiyordu. Sada-yı Millet gazetesine göre Osmanlılar saygınlıklarını korumak düşüncesindeydiler ve büyük devletlerin bu konuyu sürüncemede bırakmaları gelecek açısından doğru bir politika değildi. Bu nedenle gazete Girit sorununun da “hilâl ve salib” arasındaki bir mücadele olarak görüldüğünü belirterek sözlerini şöyle tamamlıyordu: “*Acaba Avrupa hâlâ hakkı, bir milletin hakk-ı meşru'unu yalnız Hıristiyanlık lehine mi te'vîl ve tefsîr etmektedir? Girit meselesinin kesb edeceği şekil ve renk bunu bize daha iyi ta'yîn ve îzâh edecektir. Âlem-i İslamın bu acı derslerden artık mütenebbih (uyarılmış) olmak zamanı gelmiştir zannederiz*”¹²¹.

Görüldüğü gibi Sada-yı Millet gazetesi, Girit konusunu “Osmanlılık” açısından değerlendiriyor ve kendisine yönelik suçlamalara haklılık kazandıracak herhangi bir yoruma sütunlarında yer vermiyordu. Gazetenin Girit konusundaki yayın çizgisinin aynı dönemde yayımlanan diğer Osmanlı gazetelerinden çok farklı bir tutumda olmadığı rahatlıkla söylenebilir. Dolayısıyla kanımızca gazetenin başyazarı olan Ahmet Samim Bey'in öldürülmesinde Girit konusunda Sada-yı Millet gazetesinin izlediği politikanın önemli bir rolü yoktur.

Ahmet Samim Bey'in Öldürülmesi ve Gazetenin Yayına Son Vermesi

Gazetenin başyazarı olan Ahmet Samim Bey'in öldürülmesinden önce Sada-yı Millet'in yayın çizgisinde çok büyük bir değişikliğin olmadığı

¹²⁰ “Akdeniz'de Al Bayrak”, Sada-yı Millet, 9 Mayıs 1326 / 22 Mayıs 1910, No 173, s.1.

¹²¹ “Girit”, Sada-yı Millet, 25 Mayıs 1326 / 7 Haziran 1910, No 189, s.1.

II. Meşrutiyet Döneminde İttihat ve Terakki Muhalifi Bir Gazete: Sada-yı Millet

görülmektedir. Hakkı Paşa Hükümeti ile İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin uygulamalarına karşı gazetede çeşitli eleştiriler dile getiriliyor ve bu nedenle İttihat ve Terakki yanlısı basınla, özellikle de Tanin gazetesi ile tartışmalar yaşanıyordu. İttihatçı basının en önemli gazetesi olan Tanin ile Sada-yı Millet gazetesi arasındaki gerginliği canlı tutan gelişme ise Tokat Mebusu ve Beyanül Hak dergisinin başyazarı Mustafa Sabri Efendi'nin Tanin gazetesinin kendisi hakkında kullanmış olduğu ifadelerle karşı Sada-yı Millet gazetesinde yanıt vermesi oldu. Dönemin İttihat ve Terakki muhaliflerinden birisi olan Mustafa Sabri Efendi¹²² ile Tanin gazetesi¹²³ arasındaki söz dalaşı, karşılıklı suçlamalarla devam etti.

Ancak Fırka-i İbad üyesi Muhlis Sabahattin Bey'in "Şekavet-i Siyasiye" başlığıyla 11 Mayıs 1910 tarihinde Sada-yı Millet'te yayımlanan makalesinin İttihatçılar nezdinde daha kötü bir etki yarattığı görülmektedir. Söz konusu makale, cemiyet yanlısı gazeteler ile Sada-yı Millet arasındaki gerginliği arttırmıştır. Muhlis Sabahattin Bey'in makalesinde suçluları korumakla itham edilen ünlü İttihatçı Dr. Nazım Bey ise, Sada-yı Millet'e gönderdiği bir mektupla kendisini savunurken Sada-yı Millet gazetesi ve başyazarı Ahmet Samim Bey'e ağır ifadelerle yüklenmiştir. Dr. Nazım Bey, Sada-yı Millet'in kendisi hakkında devamlı olarak yalan haberler yayımladığını, kendisinin ise bunları tekzip ettiğini belirtiyordu¹²⁴. Kendisi hakkında Sada-yı Millet gazetesinde çıkan haberler nedeniyle Dr. Nazım Bey'in Ahmet Samim Bey'i daha önce de uyardığı anlaşılmaktadır. Sada-yı Millet gazetesinin basın özgürlüğünü yanlış biçimde yorumladığını düşünen Dr. Nazım Bey, mektubunu şu sert sözlerle noktalıyordu: *"Siz, başkalarının kanyla istihsâl edilen mukaddes 'hürriyet' kelimesine itirâzen her şeyi yazmakta, her iftiraya, her yalana binâ-yı fikir ederek erbâb-ı namusun haysiyetine çamur sıçratmakta devam edebilirsiniz. Son sözüm olmak üzere derim ki, böyle bî-kayd hürriyete, hürriyet-i insaniye değil, hürriyet-i hayvaniye denir"*¹²⁵.

¹²² Tokat Mebusu Mustafa Sabri, "Bir Mukaddime", Sada-yı Millet, 29 Nisan 1326 / 12 Mayıs 1910, No 163, s.1; Tokat Mebusu ve Beyanül Hak Ser-muharriri Mustafa Sabri, "Tanin Mahremine", Sada-yı Millet, 1 Mayıs 1326 / 14 Mayıs 1910, No 165, s.1-2

¹²³ "Abdülhamit'in Ser-kitapçısı mı, Kitapçısı mı?", Tanin, 13 Mayıs 1910, No 609, s.3; "Yeni Devirde Eski Ahlâksız", Tanin, 18 Mayıs 1910, No 614, s.1-2.

¹²⁴ Daha önce de anlatıldığı gibi Sada-yı Millet gazetesinin 25 Kanun-ı sani 1325 / 7 Şubat 1910 tarihli 69. sayısında yer alan "İttihat ve Terakki Cemiyeti" başlıklı makalede isim verilmeksizin Dr. Nazım Bey'in bazı girişimleri eleştiriliyordu. Bu haber cemiyet tarafından yalanlandığı gibi Dr. Nazım Bey de gazeteye gönderdiği çeşitli tekzip metinleriyle kendisi hakkında çıkan haber ve yorumları yalanlama yoluna gitmiştir. "Tekzib", Sada-yı Millet, 4 Şubat 1325 / 17 Şubat 1910, No 79, s.2; "Sada-yı Millet Gazetesi Müdüriyeti'ne", Sada-yı Millet, 15 Şubat 1325 / 28 Şubat 1910, No 90, s.4.

¹²⁵ "Selanik'te Çıkan Rumili Refikimizden", Tanin, 15(16) Mayıs 1910, No 612, s.3.

Sada-yı Millet gazetesi de Dr. Nazım Bey'in mektubuna aynı sertlikte yanıt vermiştir. Sada-yı Millet gazetesine göre Muhlis Sabahattin Bey'in makalesinde dile getirdiği iddialar, iki isim arasındaki bir konuyu ve hükümetin incelemesiyle ortaya çıkabilirdi. Dr. Nazım Bey'in kendilerini "garazkârlıkla" suçlamasını kabul etmeyen gazete, "başkalarının kanıyla istihşâl edilen" hürriyetten yararlandıkları iddiasına ise şu alaycı ifadelerle yanıt veriyordu: "*Şunu tahattur etmeleri lazım gelirdi ki herhalde hürriyetimizi kendisinin kanına medyûn (borçlu) değiliz... Bugün nail-i hürriyet olduksa, Nazım Bey'e esir olmak için yaşayacak değiliz... lehül-hamd Doktor Nazım Bey şimdiye kadar burnunu bile kanatmamıştır. O da şunun bunun gibi başkalarının, asıl fedakârânın kanları bahâsına istihşâl eyledikleri bir hürriyetten müstefiddir*"¹²⁶.

Mustafa Sabri Efendi'nin ve özellikle de Dr. Nazım Bey'in Sada-yı Millet gazetesi ile girdiği polemik, Osmanlı basınındaki siyasal atmosferin gerginleşmesine neden oldu. Nitekim yaşanan bu tartışmalara müdahil olan Divan-ı Harb-i Örfî yayımladığı bir beyannameyle; Tanin, Sada-yı Millet ve İntikad gazeteleri arasında devam eden ve kamuoyunu heyecana düşüren şahsî yayımların son bulmaması halinde ilgili gazetelerin sorumlu müdürlerinin cezalandırılacağını duyurmuştur. Divan-ı Harb-i Örfî'nin bu beyannamesini yayımlayan Sada-yı Millet, Tanin gazetesinin yazarlarından Babanzade İsmail Hakkı'nın kaleme aldığı bir makalede¹²⁷ Dersim Mebusu Lütfi Fikri Bey hakkında kullanmış olduğu ifadeleri gündeme getirerek "şahsiyatın ve dedikodunun" kimlerden kaynaklandığının anlaşılabilceğini ileri sürmüştür¹²⁸.

Ahmet Samim Bey'in öldürülmesinden önceki günlerde de Sada-yı Millet, meşrutiyetin ilanından sonra iç ve dış politikada yapılan yanlışlıkları çok sert olmayan bir tonla eleştirmeye devam ediyor¹²⁹, İttihat ve Terakki muhaliflerinin makalelerine¹³⁰ sütunlarında yer veriyordu. İşte böyle bir ortamda Sada-yı Millet gazetesinin başyazarı Ahmet Samim Bey, 9/10 Haziran 1910 gecesi uğradığı silahlı saldırı sonucu öldürülmüştür. Ahmet Samim Bey'i öldüren kişinin kimliği hâlâ açıklığa kavuşmamış olmakla birlikte cinayetin İttihatçılar tarafından işlendiği genel olarak kabul görmektedir¹³¹. Ahmet Samim Bey'in öldürülmesi İttihatçılarla liberal muhalefeti karşı karşıya getirdi. Muhalifler Ahmet Samim Bey'in İttihatçılar tarafından öldürüldüğünü iddia

¹²⁶ "Doktor Nazım Bey'in Mektubu", Sada-yı Millet, 3 Mayıs 1326 / 16 Mayıs 1910, No 167, s.3.

¹²⁷ Babanzade İsmail Hakkı, "Akalliyetin Tagallübü", Tanin, 1 Haziran 1910, No 628, s.1-2.

¹²⁸ "Divan-ı Harb-i Örfî Kararı", Sada-yı Millet, 20 Mayıs 1326 / 2 Haziran 1910, No 184, s.2.

¹²⁹ "Cidâl Değil Hasbihâl", Sada-yı Millet, 26 Mayıs 1326 / 8 Haziran 1910, No 190, s.1.

¹³⁰ Dersim Mebusu Lütfi Fikri Bey, "Ma'ârif Nazırı Emrullah Efendi Hazretlerine Açık Mektup", Sada-yı Millet, 26 Mayıs 1326 / 8 Haziran 1910, No 190, s.1-2.

¹³¹ Akşin 2001, s.271; Hastaş 2012, s.74-77.

II. Meşrutiyet Döneminde İttihat ve Terakki Muhalifi Bir Gazete: Sada-yı Millet

ederken İttihatçılar, bu olayı kendilerine karşı girişilmiş bir komplo olarak değerlendirdiler. Nitekim cinayetten kısa bir süre sonra aralarında Sinop Mebusu Rıza Nur Bey'in de bulunduğu çok sayıda muhalif tutuklandı¹³².

Bu arada Osmanlı arşivinde bulunan bir belgeden anlaşıldığı kadarıyla Ahmet Samim Bey, 31 Mart ayaklanmasının sona ermek üzere olduğu günlerde de öldürülmeye çalışılmıştı. Kendisinin öldürülmesinden sonra yürütülen soruşturma sürecinde daha önce gerçekleşen bu olay da soruşturmaya dâhil edildi. Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nden Divan-ı Harb-i Örfi Başkanlığı'na 26 Haziran 1910 tarihinde gönderilen bir yazıda; Ahmet Samim Bey'in Hareket Ordusunun Ayastefanos'a ulaştığı sırada yayımladığı Hilâl gazetesinin bazı askerleri heyecana getirdiğinden söz ediliyordu. Bu nedenle söz konusu kişilerin kendisini öldürmek üzere gazetenin matbaasına gidip onu aradıkları hatırlatılıyor ve bu bilginin de soruşturma sürecinde dikkat alınması isteniyordu¹³³. Ayrıca Ahmet Samim Bey'in üzerinden 31 Mart ayaklanması sonrasında Rodos'a sürgün edilmiş olan Mizancı Murat Bey'in gönderdiği bir mektup çıkmış ve bu bilgi de soruşturmada dikkate alınmıştır¹³⁴.

Sada-yı Millet'in 28 Mayıs 1326 / 10 Haziran 1910 tarihli 192 numaralı son sayısında gazetenin başyazarı Ahmet Samim Bey'in, Bahçekapı'daki karakol karşısında öldürüldüğü ve soruşturmanın devam ettiği duyuruldu¹³⁵. Ancak bu olaydan sonra gazetenin yayımlanıp yayımlanmayacağına dair herhangi bir açıklamaya yer verilmemişti.

Ahmet Samim Bey'in öldürülmesinin Osmanlı basınında hak ettiği ilgiyi görmediği söylenebilir. Birçok gazetede konu küçük bir haber olarak yer alırken bazı gazeteler de cinayet karşısında suskun kalmıştır. Dolayısıyla Osmanlı basını, bir gazeteciye yönelik gerçekleşen bu cinayete ortak bir tepki gösterememiştir. Ahmet Samim Bey'in öldürülmesine en büyük tepki, Servet-i Fünûn dergisinden gelmiştir. Dergi 15 Haziran 1910 tarihinde yayımlanan sayısını tümüyle Ahmet Samim Bey'e ayırmıştır. Dergide onun siyasî ve edebî yaşamı, aralarında Köprülüzade Mehmet Fuat'ın da bulunduğu birçok ismin makaleleriyle okuyuculara tanıtılmış ve Ahmet Samim Bey hakkında yazılan şiirlere de yer verilmiştir¹³⁶. Cinayetten önce sık sık Sada-yı Millet gazetesi ile tartışmalar yaşayan Tanin gazetesinin başyazarı Hüseyin Cahit de, Ahmet Samim Bey'in öldürülmesinden duyduğu üzüntüyü dile getiriyordu. Zeki ve özgürlük tutkunu bu genç yazarla aynı amaçlara sahip olduklarını, ancak birçok

¹³² Ahmad 1995, s.109-110.

¹³³ BOA-DH. EUM. THR, 38/63.

¹³⁴ BOA-DH. EUM. THR, 37/22.

¹³⁵ "Ser-muharririmiz Ahmet Samim Bey'in Vahşiyâne İtlâfı", Sada-yı Millet, 28 Mayıs 1326 / 10 Haziran 1910, No 192, s.1.

¹³⁶ Servet-i Fünûn, 2 Haziran 1326, No 993.

noktada farklı düşündüklerini ifade ediyordu. Ahmet Samim Bey'in öldürülmesi ile 31 Mart Ayaklanması öncesinde gerçekleşen "köprü cinayeti" arasında benzerlik kuran Hüseyin Cahit, cinayetin bir an önce aydınlatılmasını istiyordu¹³⁷.

Sonuç

II. Meşrutiyet döneminde Osmanlı ülkesinde yayımlanmaya başlayan gazete ve dergiler, dönemin siyasal tartışmalarının anlaşılması açısından önemli birer kaynaktır. Basının, kamuoyu oluşturabilme ve siyasal bilinç aşılabilme gücünün bulunduğu dikkate alındığında dönemin siyasal gruplarının gazete ve dergiler aracılığıyla da mücadele içinde oldukları söylenebilir. Bu nedenle iktidar partisi olarak nitelendirilebilecek olan İttihat ve Terakki Cemiyeti ile liberal muhalefet arasındaki gerginliği basın alanında da görebiliyoruz.

31 Mart ayaklanmasının bastırılması ve liberal muhalefetin etkisiz hale getirilmesinden yaklaşık altı ay sonra Sada-yı Millet adıyla yeni bir muhalif gazete yayımlanmaya başlanır. Rum ve Müslüman Osmanlı vatandaşlarının ortak girişimiyle kurulmuş olan Sada-yı Millet gazetesi, "milletin sesi" olma iddiasıyla siyasal iktidara ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne eleştiriler yöneltir. Sada-yı Millet'i diğer muhalif gazetelerden ayıran en önemli özellik, Osmanlı unsurları arasında, özellikle de Türk ve Rum toplumları arasında yakınlaşmayı sağlamak istemesiydi. Bu nedenle gazetenin yazar kadrosunda, hem Türk hem de Rum yazarlar bulunuyordu. Ancak kendilerine yönelik muhalefeti rejime ve "Türklüğe" karşı bir ihanet girişimi olarak değerlendiren İttihatçıların, Sada-yı Millet gazetesine yaklaşımı da farklı olmadı. Gazetenin İstanbul mebusu P. Kozmide Efendi tarafından çıkarılıyor olmasını, onun Patrikhane ve Yunan çıkarlarına hizmet ettiğinin bir göstergesi olarak değerlendirdiler. Osmanlı ülkesinde Girit sorunu nedeniyle Yunanistan karşıtı bir siyasal atmosferin oluştuğu bir dönemde Sada-yı Millet gazetesinin başyazarı Ahmet Samim Bey, İttihatçılar tarafından gerçekleştirildiği ileri sürülen bir cinayete kurban gitti. Bu cinayet, "hürriyet"i getirme ve milleti temsil etme iddiasında bulunan İttihatçıların samimiyetlerinin sorgulanmasına neden oldu.

¹³⁷ "Girit meselesinde hukuk-i Osmaniyeyi muhafaza edebilmek için devletin dâhilen gayet sabit, gayet metin, gayet esaslı bir kuvvete istinad etmesine ve bütün dünyanın buna kâni ve emin olmasına ihtiyaç bulunduğu bir sırada böyle dâhilde bir irticâ hazırlanıyormuş zannını, hatta dedikodusunu tevliid edebilecek bir cinayete karşı da hükümetin vazîfesi bir dakika bile gâ'ib etmeyerek, ne kâbil ise yaparak meseleyi tenvîr etmekten ibaret olacağı aşîkârdır". Hüseyin Cahit, "Evvelki Geceki Vak'a", Tanin, 11 Haziran 1910, No 638, s.1.

KAYNAKLAR

1 – Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Dâhiliye Nezareti Muhaberat-ı Umumiye İdaresi (BOA-DH. MUI), 38-1/52.
BOA-DH. EUM. THR, 38/63; 37/22; 11/18.
Babiâli Evrak Odası (BOA-BEO)”, 3679/275919; 3671/275290.

2 – Süreli Yayınlar

Balkan
Cidâl
Hilâl
Rumili
Sada-yı Millet
Servet-i Fünûn
Tanin
Tasvir-i Efkâr

3 – Kitap ve Makaleler

- Ahmad 1995 Feroz Ahmad, *İttihat ve Terakki 1908-1914*, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Akşin 2001 Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Alkan 1988, Mehmet Ö. Alkan, “Düşünce Tarihimizde Önemli Bir İsim Baha Tevfik”, *Tarih ve Toplum*, IX/52, s.41-49.
- Hastaş 2012 Mehmet T. Hastaş, *Ahmet Samim II. Meşrutiyet'te Muhalif Bir Gazeteci*, İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- Kansu 1995 Aykut Kansu, *1908 Devrimi*, İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- Kansu 2000 Aykut Kansu, *Politics in Post-Revolutionary Turkey, 1908-1913*, Leiden, Brill.
- Kerimoğlu 2009 Hasan Taner Kerimoğlu, “II. Meşrutiyet Döneminde Genel Haklar Savunusu Yapan Bir Gazete: Hukuk-ı Umumiye”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 18-19, s.21-38.
- Kocabaşoğlu 2010 Uygur Kocabaşoğlu, “*Hürriyet*’i Beklerken İkinci Meşrutiyet Basını, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Şen 2009 Cafer Şen, “Fecr-i Âti Encümeni Edebiyatı”, *Turkish Studies*, Volume 4 /I-II, s.1333-1426.
- Yalçın 2000 Hüseyin Cahit Yalçın, *Siyasal Anılar*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Hasan Taner Kerimoğlu

Resim 1: Gazeteci Ahmet Samim Bey.